

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCE

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

Πως η προσλαμβανόμενη απειλή που συνδέεται με την οικονομική ανισότητα επηρεάζει την ταυτότητα και τις συλλογικές δράσεις. Ο ρυθμιστικός ρόλος της ιδεολογίας.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σαρακατσάνου Ρόζα-Ιωάννα

Αθήνα, 2022

Χρυσοχόου Ξένια, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)
Προδρομίτης Γεράσιμος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
Χαντζή Αλεξάνδρα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Σαρακατσάνου Ρόζα-Ιωάννα, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	7
Η οικονομική ανισότητα την περίοδο της πανδημίας.....	7
Η εξέλιξη της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα	8
Η οικονομική ανισότητα ως μια απειλητική συνθήκη	8
Αντιδράσεις στην απειλή της οικονομικής ανισότητας	11
Στάσεις αμυντικού τύπου: Εθνική ταύτιση και αντιμεταναστευτικές πολιτικές	11
Μείωση της οικονομικής ανισότητας: Συλλογικές δράσεις και αναδιανεμητικές πολιτικές.....	14
Ο Ρυθμιστικός Ρόλος της Ιδεολογίας	17
Η παρούσα έρευνα	20
Μέθοδος	22
Συμμετέχοντες	22
Διαδικασία	23
Πειραματικός Χειρισμός.....	23
Εργαλεία.....	24
Αποτελέσματα.....	28
Έλεγχος πειραματικού χειρισμού	30
Ανάλυση ρύθμισης	30
Συζήτηση.....	34
Βιβλιογραφία	39
Παράρτημα	46

Πίνακες

Πίνακας 1.....	28
Πίνακας 2.....	29

Σχήματα

Σχήμα 1.....	21
Σχήμα 2.....	21

Σχήμα 3.....	22
Σχήμα 4.....	22

Περίληψη

Η συγκεκριμένη έρευνα συνιστά μια απόπειρα μελέτης των διαφορετικών τρόπων πρόσληψης της απειλής που συνοδεύει την οικονομική ανισότητα. Στη βιβλιογραφία της κοινωνικής και πολιτικής ψυχολογίας αναφέρονται συχνά διαφορετικές αντιδράσεις στην οικονομική ανισότητα. Από τη μια συναντά κανείς δράσεις που στοχεύουν στη μείωση της οικονομικής ανισότητας και από την άλλη δράσεις αμυντικού τύπου με κυριότερες την ενίσχυση της εθνικής ταύτισης και τις αντιμεταναστευτικές πολιτικές. Η παρούσα έρευνα παρέχει δεδομένα σχετικά με την ιδέα πως η απειλή που προκαλείται από την οικονομική ανισότητα μπορεί να οδηγεί σε διαφορετικές μορφές αντίδρασης, ανάλογα με τον τρόπο που γίνεται αντιληπτή. Ο τρόπος παρουσίασης της οικονομικής ανισότητας και των συνεπειών της, είτε προσωπικών είτε συλλογικών, καθώς και η ιδεολογική ταυτότητα του ατόμου που αναφέρεται στο συγκεκριμένο ζήτημα, μπορούν να οδηγήσουν σε διαφορετικές αντιδράσεις.

Λέξεις κλειδιά : απειλή, οικονομική ανισότητα, ιδεολογία, εθνική ταύτιση, συλλογική δράση.

Abstract

This essay seeks to examine the different perceptions of threat, which is interwoven with economic inequality. In the literature of social and political psychology, different reactions towards economy inequality are often pinpointed. From the one hand, someone can find actions, which aim at reducing the gap of economic inequality. On the other hand, someone can trace defensive actions, prominent of which are national identification and anti-migratory policies. The essay provides data on the idea, according to which the threat, derived from economic inequality, can lead to different forms of actions, depending on the ways that this threat is perceived. Both the manner that economic inequality and its repercussions – individual or collective- are presented and the ideological identity of each individual can lead to different actions.

Keywords: threat, economic inequality, ideology, national identification, collective action.

Εισαγωγή

Η οικονομική ανισότητα ορίζεται ως το μέγεθος της ψαλίδας ανάμεσα στα πλουσιότερα και φτωχότερα στρώματα (Kerbo, 2012). Στις μέρες μας, βρίσκεται σε ιστορικά υψηλά επίπεδα, καθώς το 70% του παγκόσμιου πλούτου ελέγχεται μόνο από το 1% του παγκόσμιου πληθυσμού (Atkinson et al., 2011). Στις ΗΠΑ ένας τυπικός CEO βγάζει 354 φορές περισσότερα χρήματα από έναν τυπικό εργάτη. Η συγκεκριμένη αναλογία πριν 50 χρόνια ήταν 20/18. Σε πιο πρόσφατα στατιστικά δεδομένα της αναφοράς Global Wealth Report, σύμφωνα με την Credit Suisse (Shorrocks et al., 2020), σε κάθε χώρα το 1% του πληθυσμού ελέγχει περίπου το 25% με 40% του εθνικού πλούτου, ενώ το 10% του πληθυσμού ελέγχει κατά προσέγγιση, το 55% με 75% του εθνικού πλούτου. Μόλις στο τέλος του 2019, πριν την έναρξη της πανδημίας, το 1% του ενήλικου πληθυσμού έλεγχε το 43.4% του παγκόσμιου πλούτου (Shorrocks et al., 2020).

Η οικονομική ανισότητα την περίοδο της πανδημίας

Παρόλο που η πανδημία COVID-19 έχει χαρακτηριστεί ως «μεγάλος ισοσταθμιστής», οι επιπτώσεις που έχει στους εργαζομένους στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν είναι ίση σε καμία περίπτωση. Παρόμοια με άλλες κρίσεις, η πανδημία COVID-19 δεν έριξε φως απλώς στις εισοδηματικές ανισότητες, αλλά σε πολύ μεγάλες ανισότητες στην πρόσβαση στην εργασία και στη δυνατότητα παροχής σε ένα λειτουργικό και αποτελεσματικό σύστημα υγείας (Kantamneni, 2020). Ήδη από την αρχική περίοδο της εξάπλωσης της νόσου αναφέρονταν προβλέψεις ότι μια πανδημία όπως αυτή που ζούμε τώρα θα επηρεάσει αναμφίβολα τις φτωχότερες περιοχές χειρότερα από τις πλουσιότερες περιοχές (Yonzan et al., 2020). Παράλληλα, πρώτα αποτελέσματα στατιστικών αναλύσεων, μετά την έναρξη της πανδημίας,

παρουσιάζουν και μια ταυτόχρονη αύξηση της οικονομικής ανισότητας μεταξύ των κατοίκων κάθε χώρας και ιδιαίτερα της Ελλάδας.

Η εξέλιξη της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα

Ήδη κατά το διάστημα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2009, η ευρωπαϊκή μεσαία τάξη φαινόταν να παρουσιάζει πρωτοφανή επίπεδα ευαλωτότητας. Μια δεκαετία μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης ερωτήματα σχετικά με την κρίση της μεσαίας τάξης στις ευρωπαϊκές χώρες, άρχισαν να κυριαρχούν στο δημόσιο διάλογο (Bussolo et al., 2019). Στο γενικό αυτό πλαίσιο, η Ελλάδα βρίσκεται ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε με την υψηλότερη οικονομική ανισότητα η οποία και έγινε ακόμη πιο ορατή μετά το 2012 (Leventi & Matsaganis, 2016; Matsaganis & Leventi, 2014). Συμπληρωματικά, η έρευνα των ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ (Γ.Σ.Ε.Ε, 2019) κατατάσσει την Ελλάδα στην πρώτη θέση της Ε.Ε με ποσοστό 20.5% σχετικά με την υλική και κοινωνική αποστέρηση, που βιώνουν οι νέοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συγκεκριμένης κατάστασης συνιστά και η ολοένα αυξανόμενη επέκταση διαμονής νέων 25-34 ετών στην οικογενειακή τους κατοικία και η αδυναμία τους για οικονομική ανεξαρτησία (Καραϊσκάκη, 2019)

Η οικονομική ανισότητα ως μια απειλητική συνθήκη

Στην εξέταση της ερευνητικής βιβλιογραφίας γύρω από το πρόβλημα της οικονομικής ανισότητας, εντοπίζει κανείς ενδελεχείς αναφορές και μελέτες της πρόσληψης της ανισότητας ως άδικης ή δικαιολογημένης. Πέρα από την πρόσληψη της αδικίας, δεν έχει διερευνηθεί σε μεγάλο βαθμό η διάσταση της απειλής (Fritsche & Jugert, 2017; Jay et al., 2019; Jetten, Mols, et al., 2017). Όμως η οικονομική ανισότητα είναι ένα εγγενώς πολύπλοκο οικονομικό φαινόμενο που συνδέεται με πολλαπλούς παράγοντες (π.χ. ανάπτυξη πλούτου, παγκοσμιοποίηση, ανταγωνιστικές δυνάμεις στην ελεύθερη

αγορά) και δημιουργεί αισθήματα αβεβαιότητας και έλλειψης ελέγχου. Η οικονομική ανισότητα υπονομεύει την αίσθηση της σταθερότητας και της τάξης (Sprong et al., 2019), ενώ η αντίληψη ότι η κοινωνία είναι άνηση είναι για πολλούς ψυχολογικά αγχωτική (Harding & Sibley, 2013), καθώς πυροδοτεί δυσμενείς κοινωνικές συγκρίσεις, που απειλούν το στάτους του εαυτού και της ομάδας. Αν και μπορεί να φαίνεται αντιφατικό, η οικονομική ανισότητα μπορεί να είναι απειλητική για άτομα υψηλής θέσης που μπορεί να βιώσουν «φόβο πτώσης» ή φόβο ότι οι πόροι που δικαιούνται μπορεί να χαθούν στο μέλλον (Jetten, Mols, et al., 2017)

Τα άτομα σε συνθήκες αυξημένης απειλής, όπως η οικονομική κρίση, στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν μια γενική αίσθηση ελέγχου φαίνεται να προχωρούν σε μια μετάβαση σε έναν συλλογικό ορισμό του εαυτού και κατευθύνονται προς πιο συνεκτικές συλλογικές ταυτότητες, όπως η εθνική (Fritsche & Jugert, 2017). Παράλληλα, ερευνητικά ευρήματα των Jetten et al. (2017) αναφέρουν πως η αίσθηση της απειλής, που προκύπτει από την οικονομική ανισότητα, αυξάνει την στήριξη αντιμεταναστευτικών πολιτικών. Τέλος, οι Jay et al. (2019) επισημαίνουν στην ερευνά τους πως η ανισότητα μειώνει την κοινωνική συνοχή και αυξάνει την αίσθηση της απειλής. Λόγω των συναισθημάτων απειλής τα άτομα, ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική τους θέση, στρέφονται σε ταυτότητες, που τους προσφέρουν μια αίσθηση ψυχολογικής ασφάλειας. Έτσι, το συγκεκριμένο απειλητικό κοινωνικό κλίμα, στο οποίο αυξάνεται η ανισότητα, οδηγεί στην υποστήριξη μιας πολιτικής ατζέντας, στα πλαίσια της οποίας η δυσπιστία υπονομεύει την στήριξη ανακατανομής των οικονομικών πόρων.

Στην προσπάθεια ανάλυσης της απειλής είναι σημαντικό να γίνει αντιληπτό αν τα άτομα αντιλαμβάνονται τις συνέπειες της οικονομικής ανισότητας σε ένα προσωπικό ή σε ένα πιο συλλογικό επίπεδο. Έτσι στην περίπτωση της προσωπικής

απειλής, το άτομο μπορεί να βιώνει μια κατάσταση προσωπικής σχετικής αποστέρησης, ενώ στην περίπτωση της συλλογικής απειλής αντιλαμβάνεται πιο έντονα την συλλογική σχετική αποστέρηση. Η εγωιστική ή προσωπική σχετική στέρηση (ERD) προκύπτει όταν ένα άτομο αισθάνεται ότι στερείται κάτι σε προσωπικό επίπεδο και άδικα σε σχέση με άλλα άτομα. Η κατάσταση αυτή προκαλεί συνήθως άγχος και χαμηλότερη ικανοποίηση από τη ζωή, όπως, για παράδειγμα, όταν ένα άτομο κάνει μια διαπροσωπική σύγκριση και αισθάνεται προσωπικά δυσαρεστημένο επειδή το ποσοστό αμοιβής του μπορεί να είναι χαμηλότερο από άτομα με την ίδια εκπαίδευση και εμπειρία (Crosby, 1976). Αντίθετα, η συλλογική σχετική αποστέρηση (CRD) προκύπτει από μια διομαδική κοινωνική σύγκριση, κατά την οποία ένα άτομο αισθάνεται ότι η ομάδα του/της έχει στερηθεί άδικα σε σχέση με άλλες ομάδες (Runciman, 1966).

Επιπλέον, η απειλή του κοινωνικού και οικονομικού ανταγωνισμού, είτε είναι πραγματική είτε προσλαμβανόμενη, είναι πιθανό να αυξήσει τα αρνητικά συναισθήματα και την προκατάληψη προς τον πληθυσμό μιας εξω-ομάδας. Έτσι, η αρνητική στάση προς μια εξω-ομάδα, και κυρίως μια μειονότητα, μπορεί να θεωρηθεί ως αμυντική στάση, απέναντι στην απειλή που υφίσταται η πρόσβαση της πλειοψηφικής ομάδας σε αγαθά, δικαιώματα, πόρους και προνόμια (Semyonov & Gorodzeisky, 2012). Στην περίπτωση σύνδεσης της προκατάληψης με τα διαφορετικά είδη της απειλής προτείνεται η συγκριτική μελέτη των δύο διαφορετικών διαστάσεων και όχι ένα διαδραστικό μοντέλο.

Όλα τα παραπάνω φανερώνουν την επιτακτική ανάγκη της μελέτης του πώς οι άνθρωποι αντιδρούν στην απειλή της οικονομικής ανισότητας. Στη βιβλιογραφία (Fritsche & Jugert, 2017) υπάρχουν ενδείξεις για διαφορετικές αντιδράσεις, κάποιες από τις οποίες είναι αμυντικού τύπου (όπως η εθνική ταύτιση και οι αρνητικές

στάσεις απέναντι σε εξωομάδες), ενώ άλλες έχουν ως στόχο τη μείωση της ανισότητας (όπως οι συλλογικές δράσεις). Με την συγκεκριμένη έρευνα σκοπεύουμε να κατανοήσουμε καλύτερα και εις βάθος τους παράγοντες που οδηγούν τους ανθρώπους να αντιδρούν διαφορετικά στην απειλή της οικονομικής ανισότητας. Για να κατορθώσουμε κάτι τέτοιο λαμβάνουμε υπόψη το αν η απειλή της οικονομικής ανισότητας γίνεται αντιληπτή σε ένα προσωπικό ή σε ένα συλλογικό επίπεδο. Στην περίπτωση της προσωπικής απειλής κυριαρχεί το αίσθημα στέρησης σε ένα προσωπικό επίπεδο, ενώ στην περίπτωση της συλλογικής απειλής είναι πιο έντονη η αίσθηση του κινδύνου για την κοινωνία συνολικά. Ταυτόχρονα, λαμβάνουμε υπόψη και το ρόλο της ιδεολογίας ως ενός παράγοντα που δεν έχει μελετηθεί εκτενώς στη βιβλιογραφία της απειλής της οικονομικής ανισότητας. Πιο συγκεκριμένα, προτείνουμε πως η επίδραση των δυο διαφορετικών ειδών πρόσληψης της απειλής της οικονομικής ανισότητας οδηγούν σε διαφορετικούς τύπους αντιδράσεων και πως αυτές οι σχέσεις ρυθμίζονται από τον παράγοντα της ιδεολογίας. Παρακάτω αναλύονται κάθε μια από τις διαφορετικές αντιδράσεις στην οικονομική ανισότητα.

Αντιδράσεις στην απειλή της οικονομικής ανισότητας

Στάσεις αμυντικού τύπου: Εθνική ταύτιση και αντιμεταναστευτικές πολιτικές

Η σχετική βιβλιογραφία προσφέρει αντικρουόμενα ευρήματα σε σχέση με τον τρόπο που οι άνθρωποι αντιδρούν στην οικονομική ανισότητα (Jay et al., 2019; Kavanagh et al., 2009; Rodríguez-Bailón et al., 2020). Από τη μια πλευρά φαίνεται πως οι διομαδικές συγκρούσεις που δημιουργούνται από το ολοένα μεγαλύτερο χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών χρησιμοποιούνται ρητορικά, από ηγέτες του ακροδεξιού λαϊκισμού, στην προσπάθεια προώθησης μιας πολιτικής ατζέντας στην οποία ουσιαστικά δεν αντιμετωπίζεται η οικονομική ανισότητα. Οι λαϊκιστές της

Ακροδεξιάς (far-right) εκμεταλλεύονται τις ανησυχίες και τους φόβους που δημιουργούνται από την ανισότητα, και τα επιχειρήματά τους είναι ελκυστικά, επειδή χρησιμοποιούν έναν ασφαλή εθνικά ομοιογενή ορισμό της εθνικής ταυτότητας. Στο πρόβλημα της ανισότητας προβάλλουν έναν ευκρινή εχθρό που είναι οι μετανάστες, οι εθνικές μειονότητες και γενικά όποιος εκπίπτει από τα όρια που θέτει η εθνική ταυτότητα (Jay et al., 2019).

Η ανάδυση του Ακροδεξιού Λαϊκισμού φαίνεται να ενισχύεται από ένα κοινωνικό παράδοξο. Από τη μια πλευρά οι συνεχείς αλλαγές και η πρόοδος στις αξίες και τα ήθη των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών φαίνεται να εμποδίζουν την ρητή έκφραση μη πολιτικά ορθών απόψεων (Norris & Inglehart, 2019). Πλέον, οι συντηρητικές αυτές απόψεις περιβάλλονται από ένα «πέπλο» σιωπής. Ωστόσο, η μεταβολή των παραδοσιακών αξιών συμβάλλει έμμεσα και στην δημιουργία και επέκταση αυξανόμενων απειλών για τις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές νόρμες. Προκαλούνται έτσι και ενισχύονται τα αισθήματα δυσαρέσκειας, θυμού και η αίσθηση απώλειας, ειδικά για άτομα, τα οποία χαρακτηρίζονται από αυταρχικές πολιτικές θέσεις, κοινωνικό κομφορμισμό και εχθρική στάση απέναντι σε κάθε πολίτη που γίνεται αντιληπτός ως μέλος μιας εξω-ομάδας, όπως για παράδειγμα πρόσφυγες, μετανάστες ή πολιτικοί αντίπαλοι. Τα συναισθήματα αυτά με την σειρά τους τείνουν να κάνουν τα συγκεκριμένα άτομα πιο επιρρεπή σε ρατσιστικές, σεξιστικές ή εθνικιστικές εκκλήσεις ηγεσίας (Givens, 2007).

Ταυτόχρονα η επιδείνωση της ανισότητας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνέπεσε με το αυξανόμενο κύμα μεταναστών και μια δραματική αύξηση του αριθμού των προσφύγων, που αναζητούν ασφάλεια και καλύτερες συνθήκες ζωής στις κοινωνίες των δυτικών χωρών. Στην πλειονότητα των συγκεκριμένων χωρών η αντίδραση για τις νέες προσφυγικές και μεταναστευτικές αφίξεις περιλάμβανε ένα

ξέσπασμα ξενοφοβίας και ανοιχτών ρατσιστικών επιθέσεων (Ivarsflaten, 2008). Τα γεγονότα αυτά κατέστησαν σχετικά εύκολο για τη λαϊκιστική Δεξιά να προκαλέσει και να ενισχύσει τα προϋπάρχοντα ξενοφοβικά αισθήματα με στόχο το πολιτικό της όφελος. Σε αρκετές περιπτώσεις στο πρόσωπο του προσφυγικού πληθυσμού αναγνωρίζεται ένα δίπολο για τους κατοίκους των χωρών υποδοχής. Από τη μία πλευρά, είναι ξεκάθαρη η διατήρηση μιας θέσης σχετικής ευημερίας. Όμως παράλληλα ένας σαφής ανταγωνισμός για την παροχή κοινωνικών επιδομάτων και πολιτικών κρατικής πρόνοιας ανάμεσα στις δύο ομάδες αποκτά πλέον υπόσταση (Παναγιωτόπουλος, 2021). Ως αποτέλεσμα, η αύξηση της οικονομικής ανισότητας και η αίσθηση της απειλής που αυτή επιφέρει, οδήγησαν στην αύξηση των επιθέσεων προς τους προσφυγικούς και μεταναστευτικούς πληθυσμούς, καθώς θεωρούνται πολλές φορές υπεύθυνοι για την επιδείνωση της οικονομικής ανισότητας στη χώρα.

Ιδιαίτερα σε διαστήματα οικονομικής ύφεσης και κρίσης είναι κυρίως οι πιο πλούσιες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες και ανησυχούν περισσότερο για την πιθανή κινητικότητα τους προς χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Η ξαφνική οικονομική πτώση δύναται να οδηγήσει σε αύξηση της ανησυχίας σχετικά με ενδεχόμενες στερήσεις, από τη στιγμή που οι άνθρωποι αισθάνονται ότι δεν είναι πλέον σε θέση να εξασφαλίσουν ανάλογα αγαθά συγκριτικά με το παρελθόν (Mols & Jetten, 2017). Πράγματι, ερευνητικά δεδομένα (Jetten, Mols, et al., 2017) αναδεικνύουν την ενίσχυση του συναισθήματος του φόβου, όταν τα άτομα αντιλαμβάνονται ότι το οικονομικό πλαίσιο γίνεται απρόβλεπτο και ασταθές και ειδικότερα όταν δεν είναι συνηθισμένα στο να βιώνουν παρόμοιες καταστάσεις. Προηγούμενες έρευνες που βασίστηκαν στην υπόθεση ότι η άνιση πρόσβαση στους πόρους επηρεάζει τα συναισθήματα, τις στάσεις και τη συμπεριφορά των ατόμων (Kraus et al., 2012) έδειξαν ότι η οικονομική αστάθεια προκαλεί ένα αίσθημα

ρεαλιστικής απειλής και φόβο για επικείμενες στερήσεις (Jetten et al., 2015). Αν και μπορεί να φαίνεται αντιφατικό, η οικονομική αστάθεια θα μπορούσε επίσης να είναι απειλητική για άτομα υψηλής θέσης που μπορεί να βιώσουν «φόβο πτώσης» ή φόβο ότι οι πόροι που δικαιούνται μπορεί να χαθούν στο μέλλον (Jetten, Mols, et al., 2017; Jetten, Ryan, et al., 2017). Έτσι, τόσο άτομα υψηλής όσο και χαμηλής κοινωνικοοικονομικής θέσης μπορεί να εκφράσουν αρνητικές στάσεις και εχθρότητα απέναντι σε ομάδες που θεωρούνται απειλητικές για τα συμφέροντά τους.

Μείωση της οικονομικής ανισότητας: Συλλογικές δράσεις και αναδιανεμητικές πολιτικές

Η πρόσληψη της ανισότητας έχει συνδεθεί και με συμπεριφορές συλλογικού χαρακτήρα που στοχεύουν στην επίλυση του προβλήματος, με κυριότερες τη συμμετοχή σε συλλογική δράση και τη στήριξη αναδιανεμητικών πολιτικών (Fritsche & Jugert, 2017). Έτσι, στον αντίποδα των αντιμεταναστευτικών πολιτικών, εντοπίζονται στη βιβλιογραφία οι μαζικές κινητοποιήσεις και συλλογικές δράσεις. Την τελευταία δεκαετία συναντά κανείς αρκετές μαζικές κινητοποιήσεις, χαρακτηριστικότερα παραδείγματα των οποίων, το Κίνημα των Αγανακτισμένων και το Occupy Wall Street (Olla, 2021) ως απάντηση στην όξυνση της οικονομικής ανισότητας και τις αρνητικές επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων μετά την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Η συλλογική δράση ως αντίδραση στην απειλή της οικονομικής ανισότητας στοχεύει στην κοινωνική αλλαγή του πολιτικού και οικονομικού συστήματος (Fritsche & Jugert, 2017).

Παραδοσιακά, στην βιβλιογραφία της κοινωνικής ψυχολογίας, η συλλογική δράση συνιστά προσπάθεια των εκπροσώπων μιας ομάδας να βελτιώσουν τις κοινωνικές, πολιτικές ή οικονομικές συνθήκες υπέρ της ομάδας στην οποία ανήκουν (Tajfel et al., 1979; Van Stekelenburg & Klandermans, 2013). Πολλοί ερευνητές

υποστηρίζουν πως τα άτομα τείνουν να συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις λόγω της αδικίας που νιώθουν ότι βιώνουν, συνδέοντας έτσι την θεωρία της σχετικής αποστέρησης με την αντισυστημική δράση (Buechler, 2004). Στη μελέτη της σχετικής αποστέρησης εντοπίζει κανείς στη μέχρι τώρα βιβλιογραφία πως έχει μελετηθεί αρκετά το πως τα άτομα συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις όταν προσλαμβάνουν ως άδικη τη θέση της ομάδας τους (Walker & Pettigrew, 1984). Ωστόσο δεν υπάρχουν αρκετές έρευνες που να συνδέουν την οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην κοινωνία με τη διάθεση των ατόμων να συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, (Karampampas et al., 2020) οι υπάρχουσες οικονομικές ανισότητες τείνουν να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή σε διαμαρτυρίες και συλλογικές δράσεις. Ταυτόχρονα, υποστηρίζεται πως τα άτομα που βρίσκονται σε σοσιαλδημοκρατικά πλαίσια είναι πιο πιθανό να αντιδράσουν πολιτικά, όταν αισθάνονται ότι η κρίση τους έχει επηρεάσει αρνητικά, ενισχύοντας έτσι την γενικότερη άποψη ότι οι κρατικές διατάξεις, που αφορούν θέματα κοινωνικής πρόνοιας και πολιτικών δικαιωμάτων, και λειτουργώντας ως πηγές επιρροής των συλλογικών δράσεων των ομάδων (Grasso & Giugni, 2016).

Όπως περιγράφηκε παραπάνω, η εμπειρία συγκεκριμένων δεινών, όπως η οικονομική ανισότητα, αποτελεί έναν βασικό παράγοντα κινητοποίησης αλλά όχι και αναγκαίο. Άτομα από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες μπορεί να επιδιώξουν να μειώσουν την οικονομική ανισότητα, ανεξάρτητα από το αν η ομάδα τους επηρεάζεται αρνητικά (Dietze & Craig, 2021). Όταν άτομα που ανήκουν σε πιο προνομιούχες κοινωνικές ομάδες συνειδητοποιήσουν την αποστέρηση και την ευαλωτότητα, των χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων, ενδέχεται να ενισχυθεί η υποστηρικτική συμπεριφορά τους. Η υποστήριξη αυτή μπορεί να γίνει ορατή είτε με δωρεές, εθελοντισμό και φιλανθρωπικές διοργανώσεις, είτε με τη

συμμετοχή σε συλλογικές και πολιτικές δράσεις, με στόχο την αντιμετώπιση των ανισοτήτων και την κοινωνική αλλαγή (Lantos et al., 2020). Σε αντίθεση με τα παραπάνω, αναφέρεται στη βιβλιογραφία πως αρκετά συχνά η απροθυμία των ανθρώπων να ταυτιστούν με ομάδες χαμηλού status μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά για την συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις υπέρ πληθυσμών που πλήττονται έντονα από την οικονομική ανισότητα (Kuppens et al., 2015). Με βάση τα παραπάνω προτείνουμε πως ίσως να είναι η πρόσληψη της οικονομικής ανισότητας ως μιας συλλογικής απειλής, που θα μπορούσε να εξηγήσει την συμμετοχή ατόμων από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες στην ανάληψη συλλογικής δράσης.

Τα άτομα υψηλότερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων μπορεί να υποστηρίζουν συλλογικές δράσεις αλληλέγγυου χαρακτήρα και ταυτόχρονα να διατηρήσουν μια ταύτιση με την κοινωνική ομάδα τους, ενώ ασκούν κριτική στο πολιτικό σύστημα. Είναι απαραίτητο όμως να αντιληφθούν ως άδικα κερδισμένα τα υλικά και κοινωνικά προνόμιά τους, ώστε να συμμετέχουν σε αντισυστημικές δράσεις. Επομένως, η άσκηση κριτικής και η μη αποδοχή της νομιμοποίησης της καθεστηκίας τάξης είναι πιθανότερο να ωθήσουν την ανάληψη συλλογικής δράσης (García-Sánchez et al., 2020).

Τέλος και η στήριξη αναδιανεμητικών πολιτικών προβάλλει ως αντίδραση στην οικονομική ανισότητα. Οι αναδιανεμητικές πολιτικές αφορούν την μεταβίβαση πόρων, δικαιωμάτων ή εισοδημάτων από μια ομάδα σε μια άλλη, συνήθως ασθενέστερη. Το παράδοξο είναι πως ο αυξημένος βαθμός της οικονομικής ανισότητας δεν συνδέεται πάντοτε με μια μεγαλύτερη απαίτηση για αναδιανομή των πόρων. Αντίθετα, η επιθυμία υιοθέτησης αναδιανεμητικών πολιτικών είναι πιο ισχυρή σε άτομα που δεν αντιλαμβάνονται ως αξιοκρατικές την οικονομική ανισότητα και την δυνατότητα κοινωνικής κινητικότητας (García-Sánchez et al., 2018).

Ο Ρυθμιστικός Ρόλος της Ιδεολογίας

Στο ζήτημα που προκύπτει σχετικά με τις διαφορετικές αντιδράσεις στην οικονομική ανισότητα, ένα σύνολο θεωριών (πχ. Ideological Asymmetry, Social Dominance Theory- Θεωρία Κοινωνικής Κυριαρχίας, System Justification Theory- Θεωρία Δικαιολόγησης του Συστήματος) και ερευνητικών ευρημάτων (García-Sánchez et al., 2018; García-Sánchez et al., 2020; Jost et al., 2003) προτείνουν ότι είναι οι ιδεολογικοί παράγοντες, που οδηγούν τα άτομα να δεχθούν ή να απορρίψουν την ύπαρξη της ανισότητας στο κοινωνικό τους πλαίσιο.

Σε σημαντικό αριθμό ερευνών έχει φανεί πως υπάρχουν αρκετά σημαντικές ιδεολογικές ασυμμετρίες σε σχέση με τον δογματισμό, τη γνωστική ακαμψία, τις προσωπικές ανάγκες για τάξη, την ανοχή της αβεβαιότητας, την ανάγκη για γνώση και τις υποκειμενικές αντιλήψεις της απειλής. Η έκθεση σε αντικειμενικά απειλητικές περιστάσεις, όπως η αντίληψη της οικονομικής ανισότητας μπορούν να συμβάλλουν σε μέτριες «συντηρητικές αλλαγές» στην κοινή γνώμη (Jost, 2017). Ακόμη η ανάγκη για βεβαιότητα, ασφάλεια και έλεγχο, που αποτελούν πυρήνα των πιο συντηρητικών ιδεολογιών, υπονομεύουν την υποστήριξη για διαμαρτυρίες που στοχεύουν στην κοινωνική αλλαγή και αυξάνουν τις αντιδράσεις αμυντικού τύπου υπέρ της διατήρησης του status quo (Jost et al., 2017). Η ιδεολογική ασυμμετρία έχει δειχθεί στη βιβλιογραφία για μια σειρά από φαινόμενα αλλά δεν υπάρχουν αναφορές σχετικά με τις διαφορετικές αντιδράσεις στην οικονομική ανισότητα. Έτσι το καινοτόμο στοιχείο αυτής της εργασίας είναι η μελέτη του πώς άτομα διαφορετικής ιδεολογικής τοποθέτησης αντιδρούν με διαφορετικό τρόπο στις συλλογικές και τις ατομικές απειλές που συνδέονται με την ανισότητα.

Δείγματα και χαρακτηριστικά της οικονομικής ανισότητας μπορεί να είναι ορατά, αλλά στην πραγματικότητα είναι η αντίληψη της οικονομικής αυτής διαφοράς ως άδικης ή δικαιολογημένης, που θα οδηγήσει, σε μια πιο συγκεκριμένη πολιτική κατεύθυνση, την αντίδραση ατόμων και ομάδων. Το φαινόμενο της δικαιολόγησης των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων παρουσιάζεται συχνότερα σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από υψηλά ποσοστά ανισότητας (Trump, 2018). Με βάση τη Θεωρία της Κοινωνικής Κυριαρχίας (Pratto, 1999), η νομιμοποίηση και στήριξη των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, που επιβάλλει το πολιτικό σύστημα, προκύπτει από την αποδοχή της ιδέας πως κάποιες κοινωνικές ομάδες αξίζουν όντως να βρίσκονται σε μια καλύτερη κοινωνική θέση. Παράλληλα, η Θεωρία Δικαιολόγησης του Συστήματος (Jost & Banaji, 1994) αναδεικνύει μια τάση των πολιτών να δικαιολογούν την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων και να προτιμούν την αποφυγή αλλαγών στις ισχύουσες δομές του πολιτικού συστήματος. Ακόμη, οι αντιλήψεις σχετικά με την αξιοκρατία, δηλαδή το αν και κάτω υπό ποιες συνθήκες (σκληρή δουλειά, ταλέντο, ικανότητα) πρέπει να διανέμονται οι ανταμοιβές, παίζουν κεντρικό ρόλο στην νομιμοποίηση της οικονομικής ανισότητας (Jost & Hunyady, 2005).

Οι ιδεολογικοί παράγοντες μπορεί να λειτουργήσουν ρυθμιστικά στην προσπάθεια επίτευξης, τόσο ατομικών όσο και ομαδικών στόχων. Πιο συγκεκριμένα, δεν υπάρχει καθολική συμφωνία πως τα άτομα χαμηλών κοινωνικοοικονομικών ομάδων στηρίζουν περισσότερο πολιτικές που εκφράζονται από την αριστερά, σε αντίθεση με τις πιο προνομιούχες ομάδες που προτιμούν συχνότερα πολιτικές θέσεις και προτάσεις της δεξιάς, αναφορικά πάντα με την διαχείριση οικονομικών ζητημάτων (Jost, 2021). Σε αρκετές περιπτώσεις τα άτομα δεν ακολουθούν με έναν πιο ορθολογικό τρόπο το κοινωνικό και πολιτικό «συμφέρον» της ενδοομάδας τους.

Πολίτες που ανήκουν σε χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, μπορεί να μην σταθούν αλληλέγγυοι με τα συλλογικά αιτήματα της ομάδας τους ή ακόμη και να συμμαχήσουν με μέλη πιο προνομιούχων κοινωνικών τάξεων, λόγω της τάσης τους να δικαιολογήσουν το υπάρχον πολιτικό σύστημα (Jost, 2020).

Σχετικά με την απόρριψη κοινωνικών αλλαγών και την στροφή προς πιο συντηρητικές θέσεις, αρκετά στοιχεία της βιβλιογραφίας αναδεικνύουν μια αύξηση στη συχνότητα υποστήριξης απολυταρχικών και συντηρητικών πολιτικών σε περιπτώσεις και συνθήκες απειλής και κρίσης (Davis & Silver, 2004). Η συνθήκη της απειλής ενθαρρύνει και συμβάλλει στην υιοθέτηση πιο απλών και αυστηρών πολιτικών θέσεων και λύσεων, οι οποίες και εμφανίζονται πολύ περισσότερο στην δεξιά πολιτική σκηνή, σε περιπτώσεις προβλημάτων, που αφορούν την ασφάλεια ή την σταθερότητα του τρόπου ζωής (Jost, 2021). Επιπρόσθετα, σε συνθήκες απειλής του συστήματος τα άτομα φαίνεται να υποστηρίζουν ακόμη περισσότερο, πως το υπάρχον κοινωνικό σύστημα είναι αξιοκρατικό (Ledgerwood et al., 2011), συμβάλλοντας ξανά στην δικαιολόγηση της οικονομικής ανισότητας και στην αντίληψη πως δεν συνιστά απειλή για το εύρυθμη λειτουργία του κοινωνικού συνόλου.

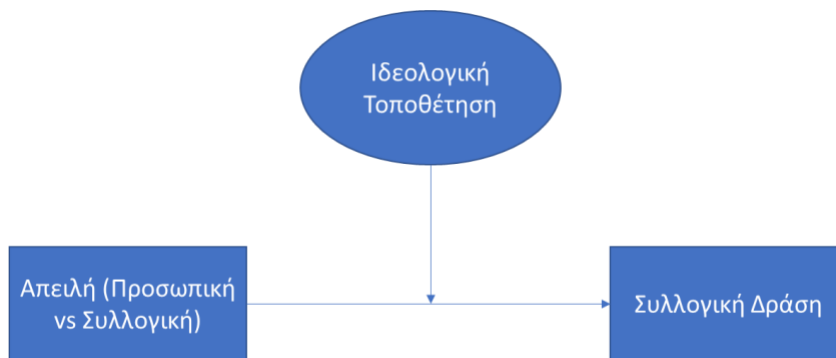
Περαιτέρω ερευνητικά ευρήματα, που συνηγορούν υπέρ της επιρροής που ασκεί ο παράγοντας της ιδεολογίας, αναφέρονται στις διαφορετικές αντιδράσεις των ατόμων στην οικονομική κρίση ανάλογα με το που τοποθετούν τον εαυτό τους πολιτικά. Η αυτοτοποθέτηση στους πόλους της Αριστεράς και της Δεξιάς συνδέεται με έναν μικρότερο βαθμό αποδοχής των πολιτικών λιτότητας, σε αντίθεση με όσους επιλέγουν την πολιτική τοποθέτηση στο κέντρο. Επομένως, σε περιόδους οικονομικής κρίσης οι υποστηρικτές θέσεων του πολιτικού κέντρου είναι πιο σπάνιο

και δύσκολο να αντιδράσουν στην εφαρμογή μέτρων λιτότητας και να εμπλακούν σε προσπάθειες αλλαγής της κατάστασης (Mari et al., 2017).

Η παρούσα έρευνα

Βάσει όσων αναλύθηκαν παραπάνω, η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία επιχειρεί να καταδείξει την επίδραση της προσλαμβανόμενης απειλής που συνδέεται με την οικονομική ανισότητα σε διαφορετικές αντιδράσεις. Έτσι, προτείνουμε τη σύγκριση των δύο διαφορετικών ειδών απειλής της οικονομικής ανισότητας, προσωπική απειλή και συλλογική απειλή. Στην παρούσα έρευνα είναι πολύ σημαντική η δυνατότητα χειρισμού της ανεξάρτητης μεταβλητής (απειλή ως προσωπική ή ως συλλογική), για αυτό και θεωρείται πιο κατάλληλη η μεθοδολογική επιλογή του πειραματικού σχεδιασμού. Ως εξαρτημένες μεταβλητές προτείνουμε τη συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις, τη στήριξη αναδιανεμητικών πολιτικών, την ταύτιση με την εθνική ομάδα και την αλληλεγγύη προς τους μετανάστες. Ταυτόχρονα θεωρείται σημαντική η μελέτη της ιδεολογίας ως μεταβλητή ρύθμισης. Η προηγούμενη βιβλιογραφία έχει προτείνει ότι τα κοινά δεινά και το συλλογικό αίσθημα αποστέρησης (αδελφική) σε σύγκριση με το ατομικό (εγωιστική) συνδέονται σε μεγαλύτερο βαθμό με τη συλλογική δράση, παρομοίως υποθέτουμε ότι η πρόσληψη της ανισότητας ως απειλή για την κοινωνία θα συνδέεται με τη συλλογική δράση σε μεγαλύτερο βαθμό από την προσλαμβανόμενη απειλή από την ανισότητα σε ατομικό επίπεδο. Ωστόσο λαμβάνοντας υπόψη την βιβλιογραφία της ιδεολογικής ασυμμετρίας υποθέτουμε ότι η ιδεολογία θα παίζει ένα σημαντικό ρυθμιστικό ρόλο. Έτσι υποθέτουμε πως: α) η συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις και η στήριξη αναδιανεμητικών πολιτικών θα είναι μεγαλύτερη στη συνθήκη της συλλογικής απειλής σε σύγκριση με τη συνθήκη της προσωπικής απειλής και η ταύτιση με την Ελλάδα θα είναι ισχυρότερη στη συνθήκη της προσωπικής απειλής συγκριτικά με την

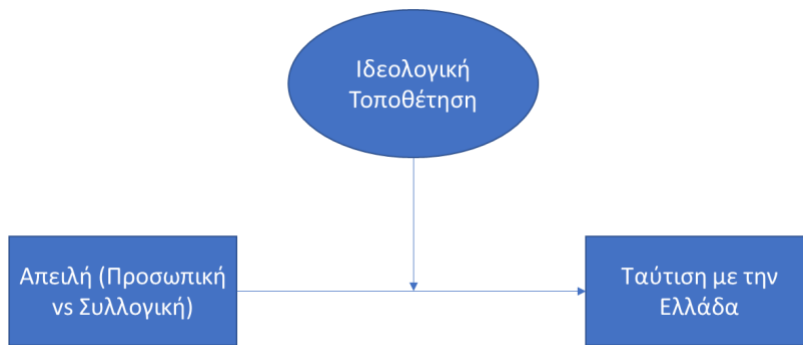
συλλογική απειλή, ενώ η αλληλεγγύη προς τους μετανάστες θα είναι πιο μειωμένη στην συνθήκη της προσωπικής απειλής σε σχέση με τη συνθήκη της συλλογικής απειλής και β) πως η πρόσληψη της απειλής ως συλλογικής, αυξάνει την συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις και τη στήριξη αναδιανεμητικών πολιτικών, όταν τα άτομα υποστηρίζουν πολιτικές θέσεις που εκφράζονται από την αριστερά, ενώ η πρόσληψη της απειλής σε προσωπικό επίπεδο, αυξάνει την ισχύ της εθνικής ταυτότητας και μειώνει την αλληλεγγύη προς τους μετανάστες, μόνο για όσους εκφράζονται από πολιτικές θέσεις της δεξιάς.

Σχήμα 1. Μοντέλο ρύθμισης της ιδεολογικής τοποθέτησης στην επίδραση του είδους της απειλής στην συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις.

Σχήμα 2. Μοντέλο ρύθμισης της ιδεολογικής τοποθέτησης στην επίδραση του είδους της απειλής στην στήριξη για αναδιανομή πόρων.

Σχήμα 3. Μοντέλο ρύθμισης της ιδεολογικής τοποθέτησης στην επίδραση του είδους της απειλής στην ταύτιση με την Ελλάδα.

Σχήμα 4. Μοντέλο ρύθμισης της ιδεολογικής τοποθέτησης στην επίδραση του είδους της απειλής στις δράσεις αλληλεγγύης προς τους μετανάστες.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Όλοι/ες οι συμμετέχοντες/ουσες $N = 152$, συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο της έρευνας σε ηλεκτρονική μορφή, αφού πρώτα ενημερώθηκαν αναλυτικά για το σκοπό της έρευνας και συναίνεσαν στην εθελοντική συμμετοχή τους. Από αυτούς οι 95 ήταν γυναίκες και οι 50 άντρες, ενώ 7 συμμετέχοντες δεν έδωσαν πληροφορίες σχετικά με το φύλο τους. Ο μέσος όρος της ηλικίας τους ήταν τα 45 έτη με εύρος από 22 ετών έως 71 ετών ($M = 45.22$, $SD = 12.69$) και ήταν όλοι κάτοχοι ελληνικής

υπηκοότητας. Αναφορικά με το μορφωτικό τους επίπεδο το 10.1% δεν είχε ολοκληρώσει ακόμη τις προπτυχιακές του σπουδές, το 39.9% είχε ολοκληρώσει τις πανεπιστημιακές του σπουδές και το 20.9% είχε λάβει δίπλωμα μεταπτυχιακών σπουδών, ενώ στην κλίμακα της ιδεολογικής αυτοτοποθέτησης (1 = *Άκρα αριστερά*, 10 = *Άκρα δεξιά*) ο μέσος όρος της επιλογής των συμμετεχόντων σημειώθηκε στο 4.58 ($M = 4.58, SD = 1.56$). Τέλος, σχετικά με την κοινωνικοοικονομική θέση τους (1 = *χαμηλότερη κοινωνική θέση*, 10 = *υψηλότερη κοινωνική θέση*) ο μέσος όρος των συμμετεχόντων παρατηρήθηκε στο 5.50 ($M = 5.50, SD = 1.44$).

Διαδικασία

Η συλλογή δεδομένων διήρκεσε περίπου τέσσερις εβδομάδες, από τον Οκτώβριο του 2021 έως τον Νοέμβριο του 2021. Όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν με γραπτό μήνυμα για το σκοπό της έρευνας και σχετικά με το γεγονός πως οι απαντήσεις τους θα είναι εμπιστευτικές και ανώνυμες, προτού συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια και έδιναν τη συγκατάθεση τους. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη μορφή χιονοστιβάδας. Για τις στατιστικές αναλύσεις, χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα SPSS, έκδοση 26.

Πειραματικός Χειρισμός

Στον συγκεκριμένο πειραματικό σχεδιασμό η ανεξάρτητη μεταβλητή (είδος απειλής) είχε 2 επίπεδα: προσωπική απειλή και συλλογική απειλή. Οι συμμετέχοντες ανατέθηκαν τυχαία στην κάθε πειραματική συνθήκη (προσωπική απειλή/συλλογική απειλή). Το ερωτηματολόγιο ήταν διαθέσιμο για χορήγηση μέσω της πλατφόρμας Qualtrics (<https://www.qualtrics.com>). Στα πλαίσια του πειραματικού σχεδιασμού δόθηκε σε όλους τους συμμετέχοντες ένας σύντομος ορισμός της οικονομικής ανισότητας («Η οικονομική ανισότητα ορίζεται ως το μέγεθος της ψαλίδας ανάμεσα στα πλουσιότερα και τα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας»). Έπειτα, στην

συνθήκη της προσωπικής απειλής ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να σκεφτούν και να καταγράψουν, στο πλαίσιο που δινόταν παρακάτω, όσο το δυνατόν περισσότερους λόγους, για τους οποίους η οικονομική ανισότητα είναι μια απειλητική κατάσταση για τους ίδιους. Αντίστοιχα, στην συνθήκη της συλλογικής απειλής ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες, μετά την παρουσίαση του ίδιου ορισμού, να σκεφτούν και να καταγράψουν, όσο το δυνατόν περισσότερους λόγους, για τους οποίους η οικονομική ανισότητα είναι μια απειλητική κατάσταση για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της.

Εργαλεία

Στο ερωτηματολόγιο περιλαμβάνονταν οι παρακάτω μεταβλητές.

Στήριξη για αναδιανομή πόρων. Με στόχο να διερευνηθεί η στήριξη των συμμετεχόντων σε πολιτικές αναδιανομής του πλούτου και παροχής επιδομάτων προς τις κοινωνικές ομάδες που είναι φτωχότερες χρησιμοποιήθηκε η παρακάτω κλίμακα που περιλάμβανε 5 προτάσεις («Η κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τους φόρους των ατόμων με τα υψηλότερα εισόδημα», «Η αναδιανομή του πλούτου από τα πλουσιότερα στα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας είναι απαραίτητη» που αφορούσαν την αναδιανομή, «Η κυβέρνηση θα έπρεπε να παρέχει μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση στους φτωχούς πολίτες», «Δεν θα έπρεπε να ξοδευτεί περισσότερο δημόσιο χρήμα σε προγράμματα στήριξης των φτωχών πολιτών» και «Η κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τα κοινωνικά επιδόματα προς τους φτωχούς πολίτες», που αφορούσαν τη στήριξη επιδομάτων) ($\alpha = .73$). Οι απαντήσεις δόθηκαν σε μια 7βάθμια κλίμακα τύπου Likert (1 = *Διαφωνώ απόλυτα*, 7 = *Συμφωνώ απόλυτα*).

Δράσεις αλληλεγγύης προς τους μετανάστες. Η συγκεκριμένη κλίμακα αφορούσε την διάθεση των συμμετεχόντων να πραγματοποιήσουν δράσεις στήριξης του μεταναστευτικού και προσφυγικού πληθυσμού («Κατά πόσο θα ήσασταν διατεθειμένος/η να πραγματοποιήσετε ο ίδιος/α κάθε μία από τις παρακάτω δράσεις»). Περιλάμβανε 3 δηλώσεις [«Να στηρίξετε μια πρωτοβουλία στη γειτονιά σας (συλλογή ρούχων, οργάνωση συσσιτίων) με στόχο τη στήριξη μεταναστών/στριών και προσφύγων», «Να κάνετε εθελοντική εργασία σε μια οργάνωση ή συλλογικότητα με στόχο τη στήριξη μεταναστών/τριών και προσφύγων» και «Να κάνετε δωρεά χρημάτων για να στηρίξετε μετανάστες/τριες και πρόσφυγες»] ($\alpha = .87$). Οι απαντήσεις δόθηκαν σε μια 7βάθμια κλίμακα τύπου Likert (1 = *Καθόλου*, 7 = *Πάρα πολύ*).

Συλλογική δράση. Οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν σχετικά με την πιθανότητα συμμετοχής σε δράσεις συλλογικού χαρακτήρα ενάντια στην οικονομική ανισότητα. Η συγκεκριμένη κλίμακα περιλάμβανε 4 προτάσεις («Να συμμετάσχετε σε μια διαδήλωση ή διαμαρτυρία ενάντια στην οικονομική ανισότητα στην Ελλάδα», «Να απεργήσετε με αίτημα την εφαρμογή μέτρων για τη μείωση της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα», «Να συμμετάσχετε στην οργάνωση μιας εκδήλωσης με στόχο την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την οικονομική ανισότητα στην Ελλάδα» και «Να πάρετε μέρος στην κατάληψη δημόσιου κτηρίου ή χώρου για να διαμαρτυρηθείτε ενάντια στην οικονομική ανισότητα») ($\alpha = .83$). Οι απαντήσεις δόθηκαν σε μια 7βάθμια κλίμακα τύπου Likert (1 = *Καθόλου*, 7 = *Πάρα πολύ*).

Ταύτιση με την Ελλάδα. Η συγκεκριμένη κλίμακα βασίστηκε στην ερευνητική εργασία των Petkanopoulou et al. (2018) και αναπροσαρμόστηκε με βάση τις ανάγκες της έρευνάς μας. Αφορούσε τη σημασία της ελληνικής ταυτότητας για τους συμμετέχοντες και αποτελείτο από 3 δηλώσεις («Το ότι είμαι Έλληνας/ίδα είναι

σημαντικό κομμάτι της ταυτότητάς μου», «Το ότι είμαι Έλληνας/ίδα είναι ένα σημαντικό κομμάτι του πώς βλέπω τον εαυτό μου» και «Σκέφτομαι συχνά το γεγονός ότι είμαι Έλληνας/ίδα») ($\alpha = .84$). Οι απαντήσεις δόθηκαν σε μια 7βάθμια κλίμακα τύπου Likert (1 = Διαφωνώ απόλυτα, 7 = Συμφωνώ απόλυτα).

Συλλογική αποτελεσματικότητα. Με στόχο να διερευνηθεί η έννοια της συλλογικής αποτελεσματικότητας προσαρμόσαμε την κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε στην ερευνητική εργασία των van Stekelenburg et al. (2011). Ειδικότερα οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν σχετικά με την ικανότητα των πολιτών να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις. Η κλίμακα περιλάμβανε 2 προτάσεις («Οι πολίτες με την ενεργή τους συμμετοχή μπορούν να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις» και «Οι πολίτες με τις διεκδικήσεις τους μπορούν να πετύχουν σημαντικούς πολιτικούς στόχους») ($r = .730, p < .001$). Οι απαντήσεις δόθηκαν σε μια 7βάθμια κλίμακα τύπου Likert (1 = Διαφωνώ απόλυτα, 7 = Συμφωνώ απόλυτα).

Έλεγχος πειραματικού χειρισμού. Σε κάθε συμμετέχοντα τέθηκε μια ερώτηση για την εξασφάλιση της κατανόησης του πειραματικού χειρισμού και το περιεχόμενό της ήταν ανάλογο της πειραματικής συνθήκης στην οποία κατανεμήθηκε. Στην περίπτωση της συνθήκης της συλλογικής απειλής εμφανίστηκε πρώτα στους συμμετέχοντες η εξής ερώτηση: «Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην Ελλάδα είναι απειλητική για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της;». Αντίστοιχα στους συμμετέχοντες στην συνθήκη της προσωπικής απειλής τέθηκε πρώτα η ερώτηση: «Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην Ελλάδα είναι απειλητική για εσάς προσωπικά;». Και στις δυο περιπτώσεις οι απαντήσεις δόθηκαν σε μια 7βάθμια κλίμακα τύπου Likert (1 = Καθόλου, 7 = Πάρα πολύ).

Ιδεολογική τοποθέτηση. Στη συγκεκριμένη κλίμακα ιδεολογικής αυτοτοποθέτησης («Σε μία κλίμακα από το 1 «άκρα αριστερά» ως το 10 «άκρα δεξιά», πώς θα χαρακτηρίζατε την ιδεολογική σας τοποθέτηση;») ζητείτο από τους συμμετέχοντες/ουσες να τοποθετήσουν τον εαυτό τους σε μια 10βάθμια κλίμακα (1 = Άκρα αριστερά, 10 = Άκρα δεξιά).

Κοινωνικοοικονομική θέση. Η συγκεκριμένη κλίμακα (Adler et al., 2000) μετρούσε την κοινωνική θέση των συμμετεχόντων όπως εκείνοι την αντιλαμβάνονταν με βάση το μορφωτικό επίπεδο, το εισόδημα και το επάγγελμά τους («Φανταστείτε ότι η παρακάτω σκάλα αναπαριστά τις κοινωνικές θέσεις στις οποίες βρίσκονται διαφορετικές ομάδες ανθρώπων στην Ελληνική κοινωνία. Παρακαλούμε επιλέξτε τον αριθμό που θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας σε αυτή τη σκάλα, λαμβάνοντας υπόψη το μορφωτικό επίπεδο, εισόδημα, και επάγγελμά σας και γνωρίζοντας ότι το 1 αντιπροσωπεύει τη χαμηλότερη κοινωνική θέση και το 10 την υψηλότερη κοινωνική θέση»). Οι συμμετέχοντες έπρεπε να απαντήσουν σε μια 10βάθμια κλίμακα που είχε τη μορφή σκάλας.

Δημογραφικά στοιχεία. Τέλος, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες/ουσες να παρέχουν ορισμένες πληροφορίες σχετικά με το επίπεδο των σπουδών που έχουν πραγματοποιήσει, το επίπεδο του οικογενειακού τους εισοδήματος, το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητά τους, τον τρόπο απόκτησης της εθνικότητας και τον τόπο διαμονής τους.

Τέλος για διερευνητικούς σκοπούς συμπεριλάβαμε και μετρήσαμε και τις παρακάτω μεταβλητές: Στάσεις απέναντι στην οικονομική ανισότητα, κοινή κατηγοριοποίηση Ελλήνων και μεταναστών, συναισθήματα φόβου και θυμού και αποδόσεις επιτυχίας.

Αποτελέσματα

Αρχικά διενεργήθηκε έλεγχος συσχετίσεων ανάμεσα σε όλες τις βασικές μεταβλητές, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 1. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις

	<i>M</i>	<i>SD</i>
1. Συλλογική απειλή	5.68	1.22
2. Προσωπική απειλή	4.82	1.52
3. Φόβος	4.31	1.76
4. Θυμός	5.30	1.60
5. Αναδιανομή	5.60	1.47
6. Επιδόματα	5.70	1.32
7. Δράσεις αλληλεγγύης.	4.83	1.67
8. Συλλογική δράση	4.20	1.52
9. Στάσεις για την ανισότητα	5.86	1.09
10. Εθνική ταυτότητα	4.26	1.76
11. Κοινή κατηγοριοπ.	3.69	1.75
12. Αποτελεσματικότητα	5.72	1.30
13. Αποδόσεις επιτυχ.	5.59	1.26
14. Ιδεολογία	4.47	1.50
15. Κοινωνικοοικονομική θέση	5.49	1.46
16. Εκπαίδευση	4.62	1.49
17. Εισόδημα	3.50	1.36
18. Φύλο	0.68	0.47
19. Ηλικία	45.05	12.90

Πίνακας 2. Συσχετίσεις μεταβλητών

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.Συλλογική απειλή																		
2.Προσωπική απειλή	.491**																	
3.Φόβος	.363**	.580**																
4.Θυμός	.424**	.374**	.507**															
5.Αναδιανομή	.484**	.309**	.313**	.288**														
6.Επιδόματα	.303**	.142	.225**	.087	.463**													
7.Δράσεις αλληλεγγ.	.214*	.040	.116	.112	.255**	.337**												
8.Συλλογική δράση	.393**	.209*	.298**	.376**	.472**	.329**	.396**											
9.Στάσεις ανισότητας	.650**	.389**	.390**	.429**	.559**	.495**	.353**	.529**										
10.Εθνική Ταυτότητα	-.104	.033	-.001	.009	-.182*	-.174*	-.326**	-.046	-.163									
11. Κοινή κατηγοριοπ.	.214*	.115	.059	.095	.251**	.193*	.284**	.128	.132	-.320**								
12.Αποτελεσματικότητα	.324**	.063	.098	.198*	.211*	.379**	.324**	.391**	.366**	-.110	.198*							
13.Αποδόσεις επιτ.	-.071	-.124	-.109	.041	-.156	-.091	-.127	-.076	-.058	.149	-.221*	-.001						
14.Ιδεολογία	-.323**	-.180*	-.303**	-.340**	-.437**	-.331**	-.303**	-.463**	-.479**	.409**	-.371**	-.181*	.336**					
15.Κοινωνικοοικονομική θέση	-.179*	-.345**	-.278**	-.070	-.200*	.011	.114	-.063	-.150	.012	-.156	.088	.047	.105				
16.Εκπαίδευση	-.031	-.141	-.070	-.101	-.124	.002	.264**	.000	.055	-.088	.037	-.020	-.092	-.042	.322**			
17.Εισόδημα	-.121	-.281**	-.247**	-.098	-.183*	-.058	-.192*	-.165	-.137	.115	-.171*	.042	.074	.174*	.444**	.144		
18.Φύλο	.204*	.047	.187**	.075	-.034	.179*	.251**	.084	.144	.126	-.036	.175*	-.069	-.010	.115	.139	.024	
19.Ηλικία	.073	.036	-.002	.036	.181*	-.108	-.289**	.154	.041	.192*	-.019	-.024	.009	-.024	-.083	-.182*	.092	-.080

* $p < .05$, ** $p < .01$

Έλεγχος πειραματικού χειρισμού

Σε συνέχεια των προκαταρκτικών στατιστικών αναλύσεων διενεργήσαμε έναν έλεγχο t-test για ανεξάρτητα δείγματα με σκοπό να ελεγχθεί ο πειραματικός χειρισμός και να πραγματοποιηθεί σύγκριση του μεγέθους της προσωπικής απειλής μεταξύ των ατόμων που ανήκαν στην συνθήκη της συλλογικής απειλής και των ατόμων που ανήκαν στη συνθήκη της προσωπικής απειλής. Η ανάλυση, που πραγματοποιήθηκε, έδειξε πως τα άτομα που ανήκαν στην συνθήκη της συλλογικής απειλής ($M = 4.48$, $SD = 1.43$) θεώρησαν πως η οικονομική ανισότητα ήταν λιγότερο απειλητική για τους ίδιους προσωπικά, συγκριτικά με τους συμμετέχοντες που ανήκαν στην συνθήκη της ατομικής απειλής ($M = 5.14$, $SD = 1.54$), $t(133) = 2.61$, $p = .01$, $d = 0.04$.

Διενεργήθηκε ένας έλεγχος t-test για ανεξάρτητα δείγματα με σκοπό να ελέγξουμε τον πειραματικό χειρισμό και να συγκρίνουμε το μέγεθος της συλλογικής απειλής που αντιλαμβάνονται τα άτομα που ανήκαν στην συνθήκη της συλλογικής απειλής και τα άτομα που ανήκαν στην συνθήκη της προσωπικής απειλής. Η ανάλυση αυτή έδειξε πως τα άτομα που ανήκαν στην συνθήκη συλλογικής απειλής ($M = 5.81$, $SD = 1.14$) θεώρησαν πως η οικονομική ανισότητα είναι πιο απειλητική για την ελληνική κοινωνία σε σχέση με τους συμμετέχοντες στην συνθήκη της ατομικής απειλής ($M = 5.57$, $SD = 1.29$). Ωστόσο αυτή η διαφορά δεν ήταν στατιστικώς σημαντική $t(131) = - 1.17$, $p = .245$, $d = 0.20$.

Ανάλυση ρύθμισης

Προκειμένου να ελέγξουμε αν η μεταβλητή της ιδεολογίας ρυθμίζει τη σχέση του είδους της απειλής με τις μεταβλητές της συλλογικής δράσης, της στήριξης για

αναδιανομή πόρων, της ταύτισης με την Ελλάδα και της αλληλεγγύης προς τους μετανάστες πραγματοποιήσαμε μια σειρά από μοντέλα ρύθμισης.

Μοντέλο 1^ο Στην περίπτωση του Μοντέλου 1ο για να εξετάσουμε αν ο παράγοντας της ιδεολογίας λειτουργεί ρυθμιστικά στη αιτιακή σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής του είδους της απειλής (προσωπική/συλλογική) και της εξαρτημένης μεταβλητής της συλλογικής δράσης (Preacher & Hayes, 2008) πραγματοποιήσαμε μια ανάλυση ρύθμισης. Η ανάλυση έγινε με το πρόσθετο εργαλείο PROCESS macro στο πρόγραμμα SPSS με το Μοντέλο 1, όπου επιλέχθηκε η μέθοδος bootstrapping, με bootstrap samples 10.000 και διάστημα εμπιστοσύνης 95% (Hayes, 2013). Η συλλογική απειλή σε σχέση με την προσωπική απειλή αυξάνει την συμμετοχή σε συλλογική δράση, $B = 0.1688$, $SE = .227$, $t = 0.7433$, $p = .459$, 95% CI = [-0.2805, 0.6182]). Ακόμη, η ιδεολογία σχετιζόταν αρνητικά με την μεταβλητή της συλλογικής δράσης, $B = -0.2627$, $SE = .1446$, $t = -1.8163$, $p = .072$, 95% CI = [-.5489, .0235]. Πιο σημαντικό για τις υποθέσεις μας, η αλληλεπίδραση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής και της ρυθμιστικής μεταβλητής της ιδεολογίας ήταν στατιστικώς σημαντική, $B = -0.4148$, $SE = .1743$, $t = -2.3796$, $p = .019$, 95% CI = [-0.7596, -0.0699]. Η συνθήκη της συλλογικής απειλής συγκριτικά με την προσωπική απειλή αυξάνει την συμμετοχή σε συλλογική δράση, όταν οι συμμετέχοντες αναφέρουν πως τους εκφράζει μια πιο αριστερή ιδεολογία, $B = 0.7891$, $SE = .3425$, $t = 2.3039$, $p = .023$, 95% CI = [0.1114, 1.4467]. Στις περιπτώσεις της αυτοτοποθέτησης στο κέντρο $B = .1688$, $SE = .2271$, $t = .7433$, $p = .459$, 95% CI = [-.2805, .6182] και στον ιδεολογικό χώρο της δεξιάς $B = -0.4514$, $SE = .3489$, $t = -1.2937$, $p = .198$, 95% CI = [- 1.1417, 0.2389] η διαφορά των διαφορετικών συνθηκών απειλής φαίνεται να μην ασκεί κάποια στατιστικώς σημαντική επίδραση στην μεταβλητή της συλλογικής δράσης.

Μοντέλο 2^ο Στην περίπτωση του Μοντέλου 2ο για να εξετάσουμε αν ο παράγοντας της ιδεολογίας λειτουργεί ρυθμιστικά στη αιτιακή σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής του είδους της απειλής (προσωπική/συλλογική) και της εξαρτημένης μεταβλητής της στήριξης αναδιανομής πόρων (Preacher & Hayes, 2008) πραγματοποιήσαμε μια ανάλυση ρύθμισης. Η ανάλυση έγινε με το πρόσθετο εργαλείο PROCESS macro στο πρόγραμμα SPSS με το Μοντέλο 1, όπου επιλέχθηκε η μέθοδος bootstrapping, με bootstrap samples 10.000 και διάστημα εμπιστοσύνης 95% (Hayes, 2013). Η συνθήκη της απειλής δεν προβλέπει την στήριξη αναδιανομής πόρων, $B = -0.2367$, $SE = .190$, $t = -1.2432$, $p = .216$, 95% CI = [-0.6134, 0.1400].

Ακόμη, η ιδεολογία σχετιζόταν αρνητικά με την μεταβλητή της αναδιανομής των πόρων, $B = -0.3214$, $SE = .180$, $t = -1.7807$, $p = .077$, 95% CI = [-0.6785, 0.0357].

Πιο σημαντικό για τις υποθέσεις μας, η αλληλεπίδραση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής και της ρυθμιστικής μεταβλητής της ιδεολογίας δεν ήταν στατιστικώς σημαντική στο συγκεκριμένο μοντέλο, $B = -0.0694$, $SE = .192$, $t = -0.3607$, $p = .718$, 95% CI = [-0.4501, 0.3113].

Μοντέλο 3^ο Στην περίπτωση του Μοντέλου 2ο για να εξετάσουμε αν ο παράγοντας της ιδεολογίας λειτουργεί ρυθμιστικά στη αιτιακή σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής του είδους της απειλής (προσωπική/συλλογική) και της εξαρτημένης μεταβλητής της ταύτισης με την Ελλάδα (Preacher & Hayes, 2008) πραγματοποιήσαμε μια ανάλυση ρύθμισης. Η ανάλυση έγινε με το πρόσθετο εργαλείο PROCESS macro στο πρόγραμμα SPSS με το Μοντέλο 1, όπου επιλέχθηκε η μέθοδος bootstrapping, με bootstrap samples 10.000 και διάστημα εμπιστοσύνης 95% (Hayes, 2013). Η συνθήκη της απειλής προβλέπει την ταύτιση με την Ελλάδα, $B = 1.9708$, $SE = .961$, $t = 2.0513$, $p = .042$, 95% CI = [0.0699, 3.8716].

Ακόμη, η

ιδεολογία σχετιζόταν θετικά με την μεταβλητή της ταύτισης με την Ελλάδα, $B = 0.7288$, $SE = .165$, $t = 4.4172$, $p = .000$, 95% CI = [0.4024, 1.0553]. Η αλληλεπίδραση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής και της ρυθμιστικής μεταβλητής της ιδεολογίας ήταν στατιστικώς σημαντική, $B = -0.5359$, $SE = .2096$, $t = -2.5573$, $p = .012$, 95% CI = [-0.9505, -0.1213]. Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως, η συνθήκη της προσωπικής απειλής συγκριτικά με την συλλογική απειλή αυξάνει την ταύτιση με την Ελλάδα, όταν οι συμμετέχοντες αναφέρουν πως τους εκφράζει μια πιο δεξιά ιδεολογία, $B = -1.2279$, $SE = .4259$, $t = -2.8832$, $p = .005$, 95% CI = [-2.0705, -0.353]. Στις περιπτώσεις της αυτοτοποθέτησης στο κέντρο $B = -0.4266$, $SE = .2709$, $t = -1.5745$, $p = .118$, 95% CI = [-0.9626, 0.1095] και στον ιδεολογικό χώρο της Αριστεράς $B = 0.3747$, $SE = .4023$, $t = 0.9316$, $p = .353$, 95% CI = [- 0.4211, 1.1706] η διαφορά των διαφορετικών συνθηκών απειλής φαίνεται να μην ασκεί στατιστικώς σημαντική επίδραση στην μεταβλητή της ταύτισης με την Ελλάδα.

Μοντέλο 4^ο Στην περίπτωση του Μοντέλου 4ο για να εξετάσουμε αν ο παράγοντας της ιδεολογίας λειτουργεί ρυθμιστικά στη αιτιακή σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής του είδους της απειλής (προσωπική/συλλογική) και της εξαρτημένης μεταβλητής των δράσεων αλληλεγγύης προς τους μετανάστες (Preacher & Hayes, 2008) πραγματοποιήσαμε μια ανάλυση ρύθμισης. Η ανάλυση έγινε με το πρόσθετο εργαλείο PROCESS macro στο πρόγραμμα SPSS με το Μοντέλο 1, όπου επιλέχθηκε η μέθοδος bootstrapping, με bootstrap samples 10.000 και διάστημα εμπιστοσύνης 95% (Hayes, 2013). Η συνθήκη της απειλής δεν προβλέπει την αλληλεγγύη προς τους μετανάστες, $B = 0.0646$, $SE = .283$, $t = 0.2281$, $p = .819$, 95% CI = [-0.4955, 0.6247]). Ακόμη, η ιδεολογία σχετιζόταν αρνητικά με την μεταβλητή της αλληλεγγύης προς τους μετανάστες, $B = -0.4053$, $SE = .133$, $t = -3.0505$, $p = .003$, 95% CI = [-0.6682, -0.5226]. Πιο σημαντικό για τις υποθέσεις μας, η

αλληλεπίδραση μεταξύ της ανεξάρτητης μεταβλητής και της ρυθμιστικής μεταβλητής της ιδεολογίας δεν ήταν στατιστικώς σημαντική στο συγκεκριμένο μοντέλο, $B = 0.1371$, $SE = .195$, $t = 0.7034$, $p = .483$, 95% CI = [-0.2485, 0.5226].

Συζήτηση

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας παρέχουν πληροφορίες, σχετικά με τις αντιδράσεις που προκαλούν τα διαφορετικά είδη απειλής της οικονομικής ανισότητας. Όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω, στις δύο αναλύσεις ρύθμισης που διενεργήσαμε, χρησιμοποιήσαμε ως ανεξάρτητη μεταβλητή την απειλή της οικονομικής ανισότητας. Η ανεξάρτητη μεταβλητή διέθετε δύο επίπεδα: αυτό της προσωπικής απειλής και αυτό της συλλογικής απειλής. Και στις δύο περιπτώσεις, ο ρυθμιστικός παράγοντας που προτείναμε και ελέγχθηκε ήταν η ιδεολογική αυτοτοποθέτηση. Τέλος, ως εξαρτημένες μεταβλητές εξετάστηκαν η συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις, η στήριξη αναδιανομής των πόρων, η ταύτιση με την Ελλάδα και οι δράσεις αλληλεγγύης προς τους μετανάστες.

Τα ευρήματά μας στηρίζουν την ιδέα πως η απειλή που προκαλείται από την οικονομική ανισότητα μπορεί να οδηγεί σε διαφορετικές μορφές αντίδρασης, ανάλογα με τον τρόπο που γίνεται αντιληπτή. Από τη μία πλευρά, όταν η οικονομική ανισότητα προσλαμβάνεται ως απειλητική για τον ίδιο μας τον εαυτό, είναι πολύ πιθανό να αναδείξει την ανάγκη για προστασία από μια πιο σαφή και ομοιογενή ταυτότητα, όπως είναι η εθνική. Από την άλλη η σύλληψη πως η οικονομική ανισότητα απειλεί την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της, προτρέπει περισσότερο το άτομο να συμμετέχει σε συλλογικές δράσεις, με στόχο την βελτίωση των οικονομικών συνθηκών και την μείωση της ανισότητας. Τα αποτελέσματα της

συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας έρχονται να προσφέρουν επιπλέον στοιχεία σχετικά με τον ρυθμιστικό ρόλο της ιδεολογίας (Jost, 2021). Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα μας η ιδεολογία ρύθμιζε τη σχέση μεταξύ του είδους της απειλής και των αντιδράσεων στην οικονομική ανισότητα. Οι συμμετέχοντες στη συνθήκη της προσωπικής απειλής στρέφονταν περισσότερο προς μια πιο ισχυρή ταύτιση με τους Έλληνες, συγκριτικά με τα άτομα στη συνθήκη της συλλογικής απειλής. Το φαινόμενο αυτό όμως συνέβαινε μόνο στην περίπτωση που τα συγκεκριμένα άτομα έκλιναν προς μια πολιτική τοποθέτηση πιο κοντά στη Δεξιά.

Ο παράγοντας της ιδεολογίας ρύθμιζε αναλόγως την επιρροή της συλλογικής απειλής στη επιθυμία των ατόμων να συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις κατά της οικονομικής ανισότητας. Έτσι, όπως περιγράψαμε και παραπάνω, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη της συλλογικής απειλής, εξέφραζαν μια ισχυρότερη επιθυμία να εμπλακούν σε συλλογικές δράσεις, σε σχέση με τα άτομα στη συνθήκη της προσωπικής απειλής. Η σχέση αυτή όμως παρατηρήθηκε μόνο όταν οι συμμετέχοντες δήλωναν πως εκφράζονταν από μια ιδεολογία πιο κοντινή στους πολιτικούς χώρους της Αριστεράς.

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας προσφέρουν υποστήριξη και στα συμπεράσματα της έρευνας των Jay et al (2019) σχετικά με την ασάφεια του πως αντιλαμβάνονται τα άτομα την οικονομική ανισότητα. Ο τρόπος παρουσίασης της οικονομικής ανισότητας και των συνεπειών της, είτε προσωπικών είτε συλλογικών, καθώς και η ιδεολογική ταυτότητα του ατόμου που αναφέρεται στο συγκεκριμένο ζήτημα, μπορούν να οδηγήσουν σε διαφορετικές αντιδράσεις. Για παράδειγμα, οι συνεχείς αναφορές πολιτικών της ακροδεξιάς στην οικονομική ανισότητα δεν στοχεύουν στην αντιμετώπισή της και στην άμβλυνση της. Αντίθετα, αυτό που συμβαίνει είναι μια μετατόπιση του φόβου και της ανασφάλειας, που δημιουργείται

από την οικονομική ανισότητα, σε εκδηλώσεις ξενοφοβικών και αντιμεταναστευτικών συμπεριφορών. Ως αποτέλεσμα, δεν προτείνεται καμία ουσιαστική λύση στο πρόβλημα της συνεχούς αυξανόμενης οικονομικής ανισότητας και οι σχέσεις και οι πολιτικές, που συντηρούν τον κύκλο της ανισότητας, παραμένουν άτρωτες.

Η πρόσληψη της οικονομικής ανισότητας μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικές αντιδράσεις (Garcia-Sanchez et al., 2018; Jay et al., 2019). Οι περισσότερες έρευνες έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους στο ρόλο της αδικίας και τον ρυθμιστικό ρόλο, που κατέχει στην σύνδεση της αντίληψης των οικονομικών δεινών και την στήριξη συλλογικών δράσεων και πολιτικών αναδιανομής (Dietze & Craig, 2021). Παράλληλα, τα αποτελέσματα των περισσότερων ερευνητικών μελετών εξετάζουν τις πτυχές μιας αντίδρασης που στοχεύει στην κοινωνική δικαιοσύνη, όπως η προκοινωνική συμπεριφορά, οι αναδιανεμητικές πολιτικές και οι συλλογικές δράσεις, με στόχο τη μείωση του κενού μεταξύ των πολύ φτωχών και των πολύ πλούσιων κοινωνικών ομάδων. Αντίθετα, πολύ λίγες έρευνες έχουν προσπαθήσει να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη σύνδεση, που εντοπίζεται μεταξύ της οικονομικής ανισότητας και τη στροφή προς πιο αμυντικού τύπου δράσεις (Jay et al., 2019; Jetten et al., 2017;).

Παράλληλα με την συνεισφορά των αποτελεσμάτων της έρευνας, εντοπίζονται και κάποιοι περιορισμοί. Αρχικά, παρά τον αιτιακό χαρακτήρα των αποτελεσμάτων μας, οι πειραματικές συνθήκες και το κείμενο του χειρισμού, θα πρέπει να αναπτυχθούν περαιτέρω. Όπως φαίνεται και από τα αποτελέσματα ο έλεγχος του πειραματικού χειρισμού δεν λειτούργησε καλά στη συνθήκη της συλλογικής απειλής. Αυτό μπορεί να οφείλεται είτε στο γεγονός ότι η συνθήκη προσωπικής απειλής προκαλεί επίσης συλλογική απειλή ή απλώς ότι η συλλογική

απειλή υπενθυμίζεται στους συμμετέχοντες αμέσως μόλις ερωτηθούν σχετικά με την αντίληψή τους για τη συλλογική απειλή (στην ερώτηση σχετικά με τον έλεγχο του πειραματικού χειρισμού). Ένας άλλος περιορισμός και παράλληλα μια πρόταση για μελλοντική έρευνα σε αυτή την κατεύθυνση είναι η έλλειψη μιας συνθήκης ελέγχου, η οποία θα δώσει την δυνατότητα να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με το αν η συλλογική απειλή αυξάνει τη συλλογική δράση ή είναι η προσωπική απειλή που τη μειώνει. Στην παρούσα έρευνα τα χαρακτηριστικά του δείγματος που συλλέχθηκε, μας έδωσαν τη δυνατότητα να εστιάσουμε την διερεύνηση του ζητήματος της οικονομικής ανισότητας στους κόλπους της μεσαίας τάξης. Σίγουρα, σε επόμενες ερευνητικές μελέτες προτείνουμε τη χρήση αντικειμενικών κλιμάκων τοποθέτησης στην κοινωνικοοικονομική κλίμακα αλλά και την εξέταση στάσεων και απόψεων ατόμων, που βρίσκονται στις χαμηλότερες και υψηλότερες βαθμίδες της κλίμακας.

Ανεξάρτητα από τα ζητήματα που αφορούν την μεθοδολογία και την ανάλυση των δεδομένων, παρατηρείται στη βιβλιογραφία μια προσπάθεια εξέτασης κρυμμένων πτυχών και σχέσεων της οικονομικής ανισότητας. Ήδη στη βιβλιογραφία έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες σύνδεσης της οικονομικής ανισότητας με πιο αμυντικές συμπεριφορές που δε στοχεύουν στο να επιλύσουν το ίδιο το πρόβλημα αλλά στοχεύουν αποκλειστικά και μόνο στην ανακούφιση του ατόμου μέσω της αίσθησης ανάκτησης ελέγχου. Για παράδειγμα έχει δειχθεί ότι η οικονομική ανισότητα ενισχύει την πίστη σε θεωρίες συνομοσίας. Η παρούσα έρευνα έρχεται να προστεθεί σε αυτά τα ευρήματα (Casara et al., 2022) δείχνοντας ότι η οικονομική ανισότητα μπορεί υπό συνθήκες να αυξήσει και την εθνική ταύτιση και εν δυνάμει τον εθνικισμό.

Ακόμη, για πολλούς ερευνητές η συνεχής αύξηση της οικονομικής ανισότητας και η έλλειψη πολιτικών αποφάσεων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην μείωσή

της οδηγούν στην σταδιακή αποδυνάμωση και εξαφάνιση του κράτους πρόνοιας, στις σύγχρονες δημοκρατίες (Crouch, 2020; Della Porta, 2020). Οι συνθήκες αυτές με τη σειρά τους αλλάζουν τον τρόπο αναπαράστασης και δράσης των συλλογικών κινημάτων και των φορέων παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας. Επόμενες μελέτες μπορούν να εξετάσουν τις επιπτώσεις της απειλής της οικονομικής ανισότητας στην επαναφορά ενός πολιτικού πλαισίου γύρω από την ανθρωπιστική δράση.

Βιβλιογραφία

- Adler, N. E., Epel, E. S., Castellazzo, G., & Ickovics, J. R. (2000). Relationship of subjective and objective social status with psychological and physiological functioning: Preliminary data in healthy, White women. *Health psychology, 19*(6), 586.
- Atkinson, A. B., Piketty, T., & Saez, E. (2011). Top Incomes in the Long Run of History. *Journal of Economic Literature, 49*(1), 3-71.
<https://doi.org/10.1257/jel.49.1.3>
- Buechler, S. M. (2004). The strange career of strain and breakdown theories of collective action. *The Blackwell companion to social movements, 47-66*.
- Bussolo, M., Krolage, C., Makovec, M., Peichl, A., Stöckli, M., Torre, I., & Wittneben, C. (2019). Vertical and Horizontal Redistribution: Evidence from Europe. In K. Decancq & P. V. Kerm (Eds.), *What Drives Inequality?* (Vol. 27, pp. 19-38). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S1049-258520190000027003>
- Casara, B. G. S., Suitner, C., & Jetten, J. (2022). The impact of economic inequality on conspiracy beliefs. *Journal of Experimental Social Psychology, 98*, 104245.
- Crosby, F. (1976). A model of egoistical relative deprivation. *Psychological Review, 83*(2), 85-113. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.83.2.85>
- Crouch, C. (2020). *Post-democracy after the crises*. John Wiley & Sons.
- Davis, D. W., & Silver, B. D. (2004). Civil liberties vs. security: Public opinion in the context of the terrorist attacks on America. *American journal of political science, 48*(1), 28-46.
- Della Porta, D. (2020). *How social movements can save democracy: Democratic innovations from below*. John Wiley & Sons.

- Dietze, P., & Craig, M. A. (2021). Framing economic inequality and policy as group disadvantages (versus group advantages) spurs support for action. *Nature human behaviour*, 5(3), 349-360.
- Fritsche, I., & Jugert, P. (2017). The consequences of economic threat for motivated social cognition and action. *Current Opinion in Psychology*, 18, 31-36.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.07.027>
- García-Sánchez, E., Willis, G. B., Rodríguez-Bailón, R., Palacio Sañudo, J., David Polo, J., & Rentería Pérez, E. (2018). Perceptions of economic inequality and support for redistribution: The role of existential and utopian standards. *Social Justice Research*, 31(4), 335-354.
- García-Sánchez, E., Osborne, D., Willis, G. B., & Rodríguez-Bailón, R. (2020). Attitudes towards redistribution and the interplay between perceptions and beliefs about inequality. *British journal of social psychology*, 59(1), 111-136.
- Givens, T. E. (2007). Immigrant integration in Europe: Empirical research. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 10, 67-83.
- Grasso, M. T., & Giugni, M. (2016). Protest participation and economic crisis: The conditioning role of political opportunities. *European Journal of Political Research*, 55(4), 663-680.
- Harding, J. F., & Sibley, C. G. (2013). The Palliative Function of System Justification: Concurrent Benefits Versus Longer-Term Costs to Wellbeing. *Social Indicators Research*, 113(1), 401-418. <https://doi.org/10.1007/s11205-012-0101-1>
- Ivarsflaten, E. (2008). What unites right-wing populists in Western Europe? Re-examining grievance mobilization models in seven successful cases. *Comparative Political Studies*, 41(1), 3-23.

- Jay, S., Batruch, A., Jetten, J., McGarty, C., & Muldoon, O. T. (2019). Economic inequality and the rise of far-right populism: A social psychological analysis [<https://doi.org/10.1002/casp.2409>]. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 29(5), 418-428. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/casp.2409>
- Jetten, J., Mols, F., Healy, N., & Spears, R. (2017). “Fear of Falling”: Economic Instability Enhances Collective Angst among Societies’ Wealthy Class [<https://doi.org/10.1111/josi.12204>]. *Journal of Social Issues*, 73(1), 61-79. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/josi.12204>
- Jetten, J., Mols, F., & Postmes, T. (2015). Relative deprivation and relative wealth enhances anti-immigrant sentiments: The v-curve re-examined. *PloS one*, 10(10), e0139156.
- Jetten, J., Ryan, R., & Mols, F. (2017). Stepping in the shoes of leaders of populist right-wing parties: Promoting anti-immigrant views in times of economic prosperity. *Social Psychology*, 48(1), 40.
- Jost, J. T. (2017). Ideological Asymmetries and the Essence of Political Psychology. *Political Psychology*, 38(2), 167-208. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/pops.12407>
- Jost, J. T. (2020). *A theory of system justification*. Harvard University Press.
- Jost, J. T. (2021). *Left and Right: The Psychological Significance of a Political Distinction*. Oxford University Press.
- Jost, J. T., & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British journal of social psychology*, 33(1), 1-27.
- Jost, J. T., Becker, J., Osborne, D., & Badaan, V. (2017). Missing in (Collective) Action: Ideology, System Justification, and the Motivational Antecedents of

- Two Types of Protest Behavior. *Current Directions in Psychological Science*, 26(2), 99-108. <https://doi.org/10.1177/0963721417690633>
- Jost, J. T., & Hunyady, O. (2005). Antecedents and consequences of system-justifying ideologies. *Current Directions in Psychological Science*, 14(5), 260-265.
- Jost, J. T., Pelham, B. W., Sheldon, O., & Ni Sullivan, B. (2003). Social inequality and the reduction of ideological dissonance on behalf of the system: Evidence of enhanced system justification among the disadvantaged. *European Journal of Social Psychology*, 33(1), 13-36.
- Kantamneni, N. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on marginalized populations in the United States: A research agenda. *Journal of vocational behavior*, 119, 103439-103439. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103439>
- Karampampas, S., Temple, L., & Grasso, M. (2020). Violent political action during the European economic crisis: an empirical investigation of four theoretical paradigms from social movement research. *Comparative European Politics*, 18(3), 420-436.
- Kavanagh, J., Oliver, S., Lorenc, T., Caird, J., Tucker, H., Harden, A., Greaves, A., Thomas, J., & Oakley, A. (2009). School-based cognitive-behavioural interventions: A systematic review of effects and inequalities. *Health Sociology Review*, 18(1), 61-78. <https://doi.org/10.5172/hesr.18.1.61>
- Kerbo, H. (2012). *Social stratification and inequality: class conflict in historical, comparative, and global perspective*. McGraw Hill.
- Kraus, M. W., Piff, P. K., Mendoza-Denton, R., Rheinschmidt, M. L., & Keltner, D. (2012). Social class, solipsism, and contextualism: how the rich are different from the poor. *Psychological Review*, 119(3), 546.

- Kuppens, T., Easterbrook, M. J., Spears, R., & Manstead, A. S. (2015). Life at both ends of the ladder: Education-based identification and its association with well-being and social attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *41*(9), 1260-1275.
- Lantos, N. A., Kende, A., Becker, J. C., & McGarty, C. (2020). Pity for economically disadvantaged groups motivates donation and ally collective action intentions. *European Journal of Social Psychology*, *50*(7), 1478-1499.
- Ledgerwood, A., Mandisodza, A. N., Jost, J. T., & Pohl, M. J. (2011). Working for the system: Motivated defense of meritocratic beliefs. *Social Cognition*, *29*(3), 322.
- Leventi, C., & Matsaganis, M. (2016). *Estimating the distributional impact of the Greek crisis (2009-2014)*.
- Mari, S., Volpato, C., Papastamou, S., Chrysochoou, X., Prodromitis, G., & Pavlopoulos, V. (2017). How political orientation and vulnerability shape representations of the economic crisis in Greece and Italy. *International Review of Social Psychology*, *30*(1).
- Matsaganis, M., & Leventi, C. (2014). The Distributional Impact of Austerity and the Recession in Southern Europe. *South European Society and Politics*, *19*(3), 393-412. <https://doi.org/10.1080/13608746.2014.947700>
- Mols, F., & Jetten, J. (2017). *The wealth paradox: Economic prosperity and the hardening of attitudes*. Cambridge University Press.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press.
- Olla, A. (2021, 06.08.2021). Occupy Wall Street swept the world and achieved a lot, even if it may not feel like it. *The Guardian*.

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/oct/06/occupy-wall-street-achieved-a-lot-even-if-it-may-not-feel-like-it>

- Pratto, F. (1999). The puzzle of continuing group inequality: Piecing together psychological, social, and cultural forces in social dominance theory. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 31, pp. 191-263). Elsevier.
- Rodríguez-Bailón, R., Sánchez-Rodríguez, Á., García-Sánchez, E., Petkanopoulou, K., & Willis, G. B. (2020). Inequality is in the air: contextual psychosocial effects of power and social class. *Current Opinion in Psychology*, 33, 120-125. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2019.07.004>
- Runciman, W. G. (1966). *Relative deprivation and social justice: A study of attitudes to social inequality in twentieth-century England* (Vol. 13). Routledge/Thoemms Press.
- Semyonov, M., & Gorodzeisky, A. (2012). Personal Threat, Collective Threat, and Discriminatory Attitudes. The Case of Foreign Workers in Israel. In S. Salzborn, E. Davidov, & J. Reinecke (Eds.), *Methods, Theories, and Empirical Applications in the Social Sciences* (pp. 127-135). VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-18898-0_16
- Shorrocks, A., Davies, J., & Lluberas, R. (2020). *Global Wealth Report 2020*.
- Sprong, S., Jetten, J., Wang, Z., Peters, K., Mols, F., Verkuyten, M., Bastian, B., Ariyanto, A., Autin, F., Ayub, N., Badea, C., Besta, T., Butera, F., Costa-Lopes, R., Cui, L., Fantini, C., Finchilescu, G., Gaertner, L., Gollwitzer, M., . . . Wohl, M. J. A. (2019). “Our Country Needs a Strong Leader Right Now”: Economic Inequality Enhances the Wish for a Strong Leader. *Psychological Science*, 30(11), 1625-1637. <https://doi.org/10.1177/0956797619875472>

- Tajfel, H., Turner, J. C., Austin, W. G., & Worchel, S. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *Organizational identity: A reader*, 56(65), 9780203505984-9780203505916.
- Trump, K.-S. (2018). Income inequality influences perceptions of legitimate income differences. *British Journal of Political Science*, 48(4), 929-952.
- Van Stekelenburg, J., & Klandermans, B. (2013). The social psychology of protest. *Current Sociology*, 61(5-6), 886-905.
- Walker, I., & Pettigrew, T. F. (1984). Relative deprivation theory: An overview and conceptual critique. *British journal of social psychology*, 23(4), 301-310.
- Yonzan, N., Timilsina, L., Kelly, I. R., & National Bureau of Economic, R. (2020). *Economic incentives surrounding fertility : evidence from Alaska's Permanent Fund Dividend*.
- Γ.Σ.Ε.Ε, Ι. Ε. (2019). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2019*.
- Καραϊσκάκη, Τ. (2019, 14/09/2019). Οι Έλληνες συντηρούν τα ενήλικα παιδιά τους. *Η Καθημερινή*. <https://www.kathimerini.gr/society/1042622/oi-ellines-syntiroyn-ta-enilika-paidia-toys/>
- Παναγιωτόπουλος, Π. (2021). *ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΗΣ*. *Κοινωνιολογικές καταγραφές στην Ελλάδα της ύστερης μεταπολίτευσης* (ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, Ed. 1η ed.).

Παράρτημα

Σας προσκαλούμε να συμμετάσχετε σε μια έρευνα πάνω σε διάφορα ζητήματα της επικαιρότητας που διοργανώνεται από μια ερευνητική ομάδα του τμήματος ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου με επιστημονική υπεύθυνη τη μεταδιδακτορική ερευνήτρια Κατερίνα Πετκανοπούλου.

Η συμμετοχή σας σε αυτή την έρευνα είναι **εθελοντική**. Αν δεχθείτε να συμμετάσχετε θα ερωτηθείτε σχετικά με τις απόψεις και τις προτιμήσεις σας όσον αφορά επίκαιρα κοινωνικά ζητήματα.

Οι απαντήσεις σας είναι **ανώνυμες και εμπιστευτικές**. Σε καμία περίπτωση δε θα σας ζητηθεί το όνομά σας, το email σας ή οποιαδήποτε άλλη επώνυμη πληροφορία. Οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν **αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της έρευνας** ενώ πρόσβαση σε αυτές θα έχουν μόνο τα μέλη της ερευνητικής ομάδας. Η έρευνα έχει εγκριθεί από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Αν για κάποιο λόγο επιθυμείτε να διακόψετε τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μπορείτε να το κάνετε οποιαδήποτε στιγμή, απλά κλείνονται τη σελίδα της έρευνας, χωρίς να είστε υποχρεωμένος/η να παρέχετε κάποια εξήγηση για αυτή σας την απόφαση.

Δεν υπάρχουν σωστές και λανθασμένες απαντήσεις. Ο σκοπός αυτού του ερωτηματολογίου είναι να καταγράψει τη δική σας προσωπική άποψη γύρω από διάφορα κοινωνικά ζητήματα. Σας παρακαλούμε να απαντήσετε στις ερωτήσεις αυτού του ερωτηματολογίου ατομικά.

Η διάρκειά της υπολογίζεται περίπου στα 15 λεπτά.

Στο τέλος της έρευνας θα λάβετε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το θέμα και τους στόχους της.

Για οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με την έρευνα μπορείτε να επικοινωνήσετε με την ερευνητική ομάδα στα παρακάτω e-mail: aik.petkanopoulou@panteion.gr (Κατερίνα Πετκανοπούλου)

Διάβασα τις παρακάτω πληροφορίες και

ΔΕΧΟΜΑΙ να συμμετάσχω στην έρευνα

ΔΕΝ ΔΕΧΟΜΑΙ να συμμετάσχω στην έρευνα

Manipulation

Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά το παρακάτω κείμενο και απαντήστε στην Ερώτηση.

Η οικονομική ανισότητα ορίζεται ως το μέγεθος της ψαλίδας ανάμεσα στα πλουσιότερα και τα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας.

Θα σας παρακαλούσαμε να καταγράψετε τους λόγους για τους οποίους θεωρείτε ότι **η οικονομική ανισότητα είναι μια κατάσταση απειλητική για εσάς προσωπικά.**

Block 1

Οι πολίτες συμμετέχουν σε διάφορες δράσεις προκειμένου να διεκδικήσουν στόχους σχετικά με σημαντικά πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα της χώρας. Κατά πόσο θα ήσασταν διατεθειμένος/η να πραγματοποιήσετε ο ίδιος/α κάθε μια από τις παρακάτω δράσεις ;

Να συμμετάσχετε σε μια διαδήλωση ή διαμαρτυρία ενάντια στην οικονομική ανισότητα στην Ελλάδα;

Καθόλου						Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Να απεργήσετε με αίτημα τη μείωση της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα

Καθόλου						Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7

Να συμμετάσχετε στην οργάνωση μιας εκδήλωσης με στόχο την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την οικονομική ανισότητα στην Ελλάδα

Καθόλου						Πάρα πολύ
----------------	--	--	--	--	--	------------------

1   2   3   4   5   6   7

Να πάρετε μέρος στην κατάληψη δημόσιου κτηρίου ή χώρου για να διαμαρτυρηθείτε ενάντια στην οικονομική ανισότητα

Καθόλου Πάρα πολύ

1   2   3   4   5   6   7

Block 2

Να στηρίζετε μια πρωτοβουλία στη γειτονιά σας (συλλογή ρούχων, οργάνωση συσσιτίων) με στόχο τη στήριξη μεταναστών/τριών και προσφύγων

Καθόλου Πάρα πολύ

1   2   3   4   5   6   7

Να κάνετε εθελοντική εργασία σε μία οργάνωση ή συλλογικότητα με στόχο τη στήριξη μεταναστών/τριών και προσφύγων

Καθόλου Πάρα πολύ

1   2   3   4   5   6   7

Να κάνετε δωρεά χρημάτων για να στηρίζετε μετανάστες/τριες και πρόσφυγες

Καθόλου Πάρα πολύ

1   2   3   4   5   6   7

Block 3

Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά τις παρακάτω φράσεις και επιλέξτε το νούμερο που αντιπροσωπεύει καλύτερα το βαθμό διαφωνίας ή συμφωνίας σας με αυτές

Οι αρνητικές συνέπειες της οικονομικής ανισότητας είναι υπερεκτιμημένες σε μεγάλο βαθμό

Διαφωνώ Συμφωνώ

απόλυτα απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Η οικονομική ανισότητα αποτελεί αιτία πολλών από τα προβλήματα της χώρας μας

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Με ενοχλεί το μέγεθος της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα σήμερα

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Η οικονομική ανισότητα στην Ελλάδα δεν είναι πρόβλημα

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Οφείλουμε να κάνουμε ό,τι είναι δυνατόν για να μειώσουμε την οικονομική ανισότητα που υπάρχει σήμερα στην Ελλάδα

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τους φόρους των ατόμων με τα υψηλότερα εισοδήματα

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Η αναδιανομή του πλούτου από τα πλουσιότερα στα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας είναι απαραίτητη

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα
1 2 3 4 5 6 7
απόλυτα

Θα έπρεπε να υπάρχει ένα ανώτατο όριο στα εισοδήματα που μπορεί κάποιος/α να κερδίσει

Διαφωνώ
απόλυτα
1 2 3 4 5 6 7
Συμφωνώ
απόλυτα

Θα έπρεπε να υπάρχει ένα βασικό εισόδημα που να εξασφαλίζει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης

Διαφωνώ
απόλυτα
1 2 3 4 5 6 7
Συμφωνώ
απόλυτα

Block 4

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να παρέχει μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση στους φτωχούς πολίτες

Διαφωνώ
απόλυτα
1 2 3 4 5 6 7
Συμφωνώ
απόλυτα

Δεν θα έπρεπε να ξοδευτεί περισσότερο δημόσιο χρήμα σε προγράμματα στήριξης των φτωχών πολιτών

Διαφωνώ
απόλυτα
1 2 3 4 5 6 7
Συμφωνώ
απόλυτα

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τα κοινωνικά επιδόματα προς τους φτωχούς πολίτες

Διαφωνώ
απόλυτα
Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Block 5

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να παρέχει μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση στους πρόσφυγες

Διαφωνώ απόλυτα							Συμφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Δε θα έπρεπε να ξοδευτεί δημόσιο χρήμα σε προγράμματα στήριξης των προσφύγων

Διαφωνώ απόλυτα							Συμφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τα κοινωνικά επιδόματα προς τους πρόσφυγες

Διαφωνώ απόλυτα							Συμφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Block 6

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην Ελλάδα είναι άδικη για πολλούς/ες Έλληνες/ίδες πολίτες;

Καθόλου							Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6		7

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην Ελλάδα είναι άδικη για εσάς προσωπικά και την οικογένειά σας;

Καθόλου							Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6		7

Πόσο σημαντικοί είναι κατά τη γνώμη σας καθένας από τους παρακάτω παράγοντες για να προοδεύσει κανείς και να επιτύχει στη ζωή;

	Καθόλου Σημαντικό					Εξαιρετικά σημαντικό	
Η σκληρή δουλειά	1	2	3	4	5	6	7
Το να έχει κανείς φιλοδοξία	1	2	3	4	5	6	7
Το να προέρχεται από πλούσια οικογένεια	1	2	3	4	5	6	7
Η τύχη	1	2	3	4	5	6	7

Block 7

Παρακαλώ υποδείξτε σε τι βαθμό καθέ ένα από τα παρακάτω σας ορίζει καλύτερα ως άνθρωπο

	Καθόλου					Πάρα πολύ	
Η εθνικότητα σας	1	2	3	4	5	6	7
Οι πολιτικές σας απόψεις	1	2	3	4	5	6	7
Η κοινωνική σας θέση	1	2	3	4	5	6	7
Το ότι είμαι Έλληνας/ίδα είναι σημαντικό κομμάτι της ταυτότητάς μου							
Διαφωνώ απόλυτα						Συμφωνώ απόλυτα	
	1	2	3	4	5	6	7

Σκέφτομαι συχνά το γεγονός ότι είμαι Έλληνας/ίδα

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Οι φτωχοί Έλληνες/ίδες και οι φτωχοί/ες μετανάστες/τριες που ζουν στην Ελλάδα βρίσκονται στην ίδια μοίρα

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Οι φτωχοί/ες Έλληνες/ίδες και οι φτωχοί/ες μετανάστες/τριες που ζουν στην Ελλάδα έχουν κοινά συμφέροντα

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Block 8

Οι πολίτες με την ενεργή τους συμμετοχή μπορούν να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Οι πολίτες με τις διεκδικήσεις τους μπορούν να πετύχουν σημαντικούς πολιτικούς στόχους

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Block 9

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην Ελλάδα είναι απειλητική για εσάς προσωπικά;

Καθόλου

Πάρα πολύ

1 2 3 4 5 6 7

Block 10

Τέλος θα θέλαμε να μας δώσετε κάποια στοιχεία για εσάς. Θυμηθείτε ότι αυτό το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και επομένως δεν γνωρίζουμε ποιος/α είστε.

Σε μια κλίμακα από το 1 («άκρα αριστερά») ως το 10 («άκρα δεξιά»), πώς θα χαρακτηρίζατε την ιδεολογική σας τοποθέτηση;

Άκρα
αριστερά

Άκρα
δεξιά

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Φανταστείτε ότι η παρακάτω σκάλα αναπαριστά τις κοινωνικές θέσεις στις οποίες βρίσκονται διαφορετικές ομάδες ανθρώπων στην Ελληνική κοινωνία. **Παρακαλώ στην παρακάτω κλίμακα επιλέξτε το νούμερο που αντιπροσωπεύει το σκαλοπάτι που θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας σε αυτή τη σκάλα**, λαμβάνοντας υπόψη το μορφωτικό επίπεδο, εισόδημα και επάγγελμά σας γνωρίζοντας ότι το 1 αντιπροσωπεύει τη χαμηλότερη κοινωνική θέση και το 10 την υψηλότερη κοινωνική θέση.

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Τι σπουδές έχετε πραγματοποιήσει;

Δημοτικό

Γυμνάσιο

Γενικό τεχνικό λύκειο

Πανεπιστημιακές σπουδές ανολοκλήρωτες

Πανεπιστημιακές σπουδές ολοκληρωμένες

Μεταπτυχιακές σπουδές

Διδακτορικό

Άλλο (παρακαλώ γράψτε ποιο)

Ποίο είναι το επίπεδο του ετήσιου οικογενειακού σας εισοδήματος;

Κάτω	5.001-10.000€	10.001-20.000€	20.001-30.000€	30.001-40.000€	40.001-50.000€	Πάνω
από						από
5.000€						50.000€

Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

Άλλο

Παρακαλώ πληκτρολογήστε την ηλικία σας

Ποια είναι η εθνικότητά σας;

Πώς αποκτήσατε την εθνικότητά σας;

Από τη γέννηση

Από πολιτογράφηση

Μένετε στην Ελλάδα;

Ναι

Όχι

Σας ευχαριστούμε πολύ για τη συμμετοχή σας!

Παρακάτω, σας δίνουμε ορισμένες πληροφορίες σχετικά με τους στόχους της έρευνας.

Αφού τις διαβάσετε, σας παρακαλούμε να πατήσετε το βέλος στο τέλος της σελίδας για να καταχωρηθούν οι απαντήσεις σας!

Για την διασφάλιση της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων και της αντικειμενικότητας των απαντήσεων, είναι σημαντικό να διαβάσετε τις συγκεκριμένες πληροφορίες μετά την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. **Παρακαλούμε επίσης, να μη μοιραστείτε τις πληροφορίες με άτομα που δεν έχουν ακόμη συμμετάσχει και πρόκειται να συμμετάσχουν στην έρευνα.**

Λίγα λόγια για το θέμα της έρευνας:

Σε αυτή την έρευνα μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε πώς ο τρόπος που οι άνθρωποι σκέφτονται και αισθάνονται σε σχέση με την οικονομική ανισότητα επηρεάζει την πρόθεσή τους να συμμετάσχουν σε μια σειρά συλλογικών δράσεων.

Συγκεκριμένα εστίασαμε στο αίσθημα της απειλής που συνοδεύει την οικονομική ανισότητα. Ζητήσαμε λοιπόν από μια ομάδα συμμετεχόντων/ουσών να σκεφτεί και να καταγράψει τους τρόπους με τους οποίους η ανισότητα είναι απειλητική για εκείνους προσωπικά, ενώ από μία δεύτερη ομάδα συμμετεχόντων/ουσών ζητήσαμε να σκεφτεί και να καταγράψει τους τρόπους με τους οποίους η ανισότητα είναι απειλητική για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της .

Θα συγκρίνουμε τις απαντήσεις των δύο ομάδων στις ερωτήσεις που αφορούν συμβατικές και ριζοσπαστικές συλλογικές δράσεις, δράσεις που στοχεύουν στη στήριξη των οικονομικά αδύναμων ομάδων, των μεταναστών και των προσφύγων καθώς επίσης και σε μια σειρά άλλων ερωτημάτων που αφορούν την ταύτιση τους με διάφορες κοινωνικές ταυτότητες.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα μας μπορείτε να συμβουλευτείτε

το παρακάτω άρθρο:

Rodríguez-Bailón R, Sánchez-Rodríguez Á, García-Sánchez E, Petkanopoulou K, Willis GB. (2020). Inequality is in the air: contextual psychosocial effects of power and social class. *Current Opinion in Psychology*, 33, 120-125. doi: 10.1016/j.copsyc.2019.07.004

Για περισσότερα στοιχεία για την οικονομική ανισότητα μπορείτε να συμβουλευτείτε τις

παρακάτω εκθέσεις:

Keeley, B. (2015). *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*, OECD Insights, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264246010-en>
OECD (2015). *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en>

Για οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με την έρευνα μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί

μας στα παρακάτω e-mail: aik.petkanopoulou@panteion.gr και rozask@yahoo.com

Οι απαντήσεις σας είναι ανώνυμες και εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Αν ωστόσο για κάποιο λόγο επιθυμείτε να αποσύρετε τη συμμετοχή σας από την έρευνα μπορείτε να το δηλώσετε γραπτώς εδώ:

Σας προσκαλούμε να συμμετάσχετε σε μια έρευνα πάνω σε διάφορα ζητήματα της επικαιρότητας που διοργανώνεται από μια ερευνητική ομάδα του τμήματος ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου με επιστημονική υπεύθυνη τη μεταδιδακτορική ερευνήτρια Κατερίνα Πετκανοπούλου.

Η συμμετοχή σας σε αυτή την έρευνα είναι **εθελοντική**. Αν δεχθείτε να συμμετάσχετε θα ερωτηθείτε σχετικά με τις απόψεις και τις προτιμήσεις σας όσον αφορά επίκαιρα κοινωνικά ζητήματα.

Οι απαντήσεις σας είναι **ανώνυμες και εμπιστευτικές**. Σε καμία περίπτωση δε θα σας ζητηθεί το όνομά σας, το email σας ή οποιαδήποτε άλλη επώνυμη πληροφορία. Οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν **αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της έρευνας** ενώ πρόσβαση σε αυτές θα έχουν μόνο τα μέλη της ερευνητικής ομάδας. Η έρευνα έχει εγκριθεί από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Αν για κάποιο λόγο επιθυμείτε να διακόψετε τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μπορείτε να το κάνετε οποιαδήποτε στιγμή, απλά κλείνονται τη σελίδα της έρευνας, χωρίς να είστε υποχρεωμένος/η να παρέχετε κάποια εξήγηση για αυτή σας την απόφαση.

Δεν υπάρχουν σωστές και λανθασμένες απαντήσεις. Ο σκοπός αυτού του ερωτηματολογίου είναι να καταγράψει τη δική σας προσωπική άποψη γύρω από διάφορα κοινωνικά ζητήματα. Σας παρακαλούμε να απαντήσετε στις ερωτήσεις αυτού του ερωτηματολογίου ατομικά.

Η διάρκεια της υπολογίζεται περίπου στα 15 λεπτά.

Στο τέλος της έρευνας θα λάβετε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το θέμα και τους στόχους της.

Για οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με την έρευνα μπορείτε να επικοινωνήσετε με την ερευνητική ομάδα στα παρακάτω e-mail: aik.petkanopoulou@panteion.gr (Κατερίνα Πετκανοπούλου)

Διάβασα τις παρακάτω πληροφορίες και

ΔΕΧΟΜΑΙ να συμμετάσχω στην έρευνα

ΔΕΝ ΔΕΧΟΜΑΙ να συμμετάσχω στην έρευνα

Manipulation

Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά το παρακάτω κείμενο και απαντήστε στην Ερώτηση.

Η οικονομική ανισότητα ορίζεται ως το μέγεθος της ψαλίδας ανάμεσα στα πλουσιότερα και τα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας.

Θα σας παρακαλούσαμε να καταγράψετε τους λόγους για τους οποίους θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα είναι μια κατάσταση απειλητική για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της.

Block 1

Οι πολίτες συμμετέχουν σε διάφορες δράσεις προκειμένου να διεκδικήσουν στόχους σχετικά με σημαντικά πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα της χώρας. Κατά πόσο θα ήσασταν διατεθειμένος/η να πραγματοποιήσετε ο ίδιος/α κάθε μια από τις παρακάτω δράσεις ;

Να συμμετάσχετε σε μια διαδήλωση ή διαμαρτυρία ενάντια στην οικονομική ανισότητα στην Ελλάδα;

Καθόλου				Πάρα πολύ		
1	2	3	4	5	6	7

Να απεργήσετε με αίτημα τη μείωση της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα

Καθόλου				Πάρα πολύ		
1	2	3	4	5	6	7

Να συμμετάσχετε στην οργάνωση μιας εκδήλωσης με στόχο την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την οικονομική ανισότητα στην Ελλάδα

Καθόλου				Πάρα πολύ		
1	2	3	4	5	6	7

Να πάρετε μέρος στην κατάληψη δημόσιου κτηρίου ή χώρου για να διαμαρτυρηθείτε ενάντια στην οικονομική ανισότητα

Καθόλου				Πάρα πολύ		
---------	--	--	--	-----------	--	--

1 2 3 4 5 6 7

Block 2

Να στηρίξετε μια πρωτοβουλία στη γειτονιά σας (συλλογή ρούχων, οργάνωση συσσιτίων) με στόχο τη στήριξη μεταναστών/τριών και προσφύγων

Καθόλου

Πάρα πολύ

1 2 3 4 5 6 7

Να κάνετε εθελοντική εργασία σε μία οργάνωση ή συλλογικότητα με στόχο τη στήριξη μεταναστών/τριών και προσφύγων

Καθόλου

Πάρα πολύ

1 2 3 4 5 6 7

Να κάνετε δωρεά χρημάτων για να στηρίξετε μετανάστες/τριες και πρόσφυγες

Καθόλου

Πάρα πολύ

1 2 3 4 5 6 7

Block 3

Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά τις παρακάτω φράσεις και επιλέξτε το νούμερο που αντιπροσωπεύει καλύτερα το βαθμό διαφωνίας ή συμφωνίας σας με αυτές

Οι αρνητικές συνέπειες της οικονομικής ανισότητας είναι υπερεκτιμημένες σε μεγάλο βαθμό

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Η οικονομική ανισότητα αποτελεί αιτία πολλών από τα προβλήματα της χώρας μας

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα

απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Με ενοχλεί το μέγεθος της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα σήμερα

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Η οικονομική ανισότητα στην Ελλάδα δεν είναι πρόβλημα

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Οφείλουμε να κάνουμε ό,τι είναι δυνατόν για να μειώσουμε την οικονομική ανισότητα που υπάρχει σήμερα στην Ελλάδα

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τους φόρους των ατόμων με τα υψηλότερα εισοδήματα

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Η αναδιανομή του πλούτου από τα πλουσιότερα στα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας είναι απαραίτητη

Διαφωνώ
απόλυτα

Συμφωνώ
απόλυτα

1 2 3 4 5 6 7

Θα έπρεπε να υπάρχει ένα ανώτατο όριο στα εισοδήματα που μπορεί κάποιος/α να κερδίσει

Διαφωνώ

Συμφωνώ

απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Θα έπρεπε να υπάρχει ένα βασικό εισόδημα που να εξασφαλίζει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Block 4

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να παρέχει μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση στους φτωχούς πολίτες

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Δεν θα έπρεπε να ξοδευτεί περισσότερο δημόσιο χρήμα σε προγράμματα στήριξης των φτωχών πολιτών

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τα κοινωνικά επιδόματα προς τους φτωχούς πολίτες

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Block 5

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να παρέχει μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση στους πρόσφυγες

Διαφωνώ							Συμφωνώ
---------	--	--	--	--	--	--	---------

απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7	7

Δε θα έπρεπε να ξοδευτεί δημόσιο χρήμα σε προγράμματα στήριξης των προσφύγων

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7	7

Η κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τα κοινωνικά επιδόματα προς τους πρόσφυγες

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7	7

Block 6

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην Ελλάδα είναι άδικη για πολλούς/ες Έλληνες/ίδες πολίτες;

Καθόλου							Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7	7

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην Ελλάδα είναι άδικη για εσάς προσωπικά και την οικογένειά σας;

Καθόλου							Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6	7	7

Πόσο σημαντικοί είναι κατά τη γνώμη σας καθένας από τους παρακάτω παράγοντες για να προοδεύσει κανείς και να επιτύχει στη ζωή;

Καθόλου	Εξαιρετικά
Σημαντικό	σημαντικό

Η σκληρή δουλειά	1	2	3	4	5	6	7
------------------	---	---	---	---	---	---	---

Το να έχει κανείς φιλοδοξία	1	2	3	4	5	6	7
-----------------------------	---	---	---	---	---	---	---

Το να προέρχεται από πλούσια οικογένεια	1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---	---

Η τύχη	1	2	3	4	5	6	7
--------	---	---	---	---	---	---	---

Block 7

Παρακαλώ υποδείξτε σε τι βαθμό καθέ ένα από τα παρακάτω σας ορίζει καλύτερα ως άνθρωπο

	Καθόλου					Πάρα πολύ	
Η εθνικότητα σας	1	2	3	4	5	6	7
Οι πολιτικές σας απόψεις	1	2	3	4	5	6	7
Η κοινωνική σας θέση	1	2	3	4	5	6	7

Το ότι είμαι Έλληνας/ίδα είναι σημαντικό κομμάτι της ταυτότητάς μου

Διαφωνώ απόλυτα							Συμφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7	

Σκέφτομαι συχνά το γεγονός ότι είμαι Έλληνας/ίδα

Διαφωνώ απόλυτα							Συμφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7	

Οι φτωχοί Έλληνες/ίδες και οι φτωχοί/ες μετανάστες/τριες που ζουν στην Ελλάδα βρίσκονται στην ίδια μοίρα

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Οι φτωχοί/ες Έλληνες/ίδες και οι φτωχοί/ες μετανάστες/τριες που ζουν στην Ελλάδα έχουν κοινά συμφέροντα

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Block 8

Οι πολίτες με την ενεργή τους συμμετοχή μπορούν να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Οι πολίτες με τις διεκδικήσεις τους μπορούν να πετύχουν σημαντικούς πολιτικούς στόχους

Διαφωνώ							Συμφωνώ
απόλυτα							απόλυτα
1	2	3	4	5	6		7

Block 9

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι η οικονομική ανισότητα που υπάρχει στην Ελλάδα είναι απειλητική για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της;

Καθόλου							Πάρα πολύ
1	2	3	4	5	6		7

Block 10

Τέλος θα θέλαμε να μας δώσετε κάποια στοιχεία για εσάς. Θυμηθείτε ότι αυτό το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και επομένως δεν γνωρίζουμε ποιος/α είστε.

Σε μια κλίμακα από το 1 («άκρα αριστερά») ως το 10 («άκρα δεξιά»), πώς θα χαρακτηρίζατε την ιδεολογική σας τοποθέτηση;

Άκρα
αριστερά

Άκρα
δεξιά

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Φανταστείτε ότι η παρακάτω σκάλα αναπαριστά τις κοινωνικές θέσεις στις οποίες βρίσκονται διαφορετικές ομάδες ανθρώπων στην Ελληνική κοινωνία. **Παρακαλώ στην παρακάτω κλίμακα επιλέξτε το νούμερο που αντιπροσωπεύει το σκαλοπάτι που θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας σε αυτή τη σκάλα**, λαμβάνοντας υπόψη το μορφωτικό επίπεδο, εισόδημα και επάγγελμά σας γνωρίζοντας ότι το 1 αντιπροσωπεύει τη χαμηλότερη κοινωνική θέση και το 10 την υψηλότερη κοινωνική θέση.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Τι σπουδές έχετε πραγματοποιήσει;

Δημοτικό

Γυμνάσιο

Γενικό τεχνικό λύκειο

Πανεπιστημιακές σπουδές ανολοκλήρωτες

Πανεπιστημιακές σπουδές ολοκληρωμένες

Μεταπτυχιακές σπουδές

Διδακτορικό

Άλλο (παρακαλώ γράψτε ποιο)

Ποίο είναι το επίπεδο του ετήσιου οικογενειακού σας εισοδήματος;

Κάτω	5.001-10.000€	10.001-20.000€	20.001-30.000€	30.001-40.000€	40.001-50.000€	Πάνω
από						από
5.000€						50.000€

Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

Άλλο

Παρακαλώ πληκτρολογήστε την ηλικία σας

Ποια είναι η εθνικότητά σας;

Πώς αποκτήσατε την εθνικότητά σας;

Από τη γέννηση

Από πολιτογράφηση

Μένετε στην Ελλάδα;

Ναι

Όχι

Σας ευχαριστούμε πολύ για τη συμμετοχή σας!

Παρακάτω, σας δίνουμε ορισμένες πληροφορίες σχετικά με τους στόχους της έρευνας.

Αφού τις διαβάσετε, σας παρακαλούμε να πατήσετε το βέλος στο τέλος της σελίδας για να καταχωρηθούν οι απαντήσεις σας!

Για την διασφάλιση της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων και της αντικειμενικότητας των απαντήσεων, είναι σημαντικό να διαβάσετε τις συγκεκριμένες πληροφορίες μετά την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. **Παρακαλούμε επίσης, να μη μοιραστείτε τις πληροφορίες με άτομα που δεν έχουν ακόμη συμμετάσχει και πρόκειται να συμμετάσχουν στην έρευνα.**

Λίγα λόγια για το θέμα της έρευνας:

Σε αυτή την έρευνα μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε πώς ο τρόπος που οι άνθρωποι σκέφτονται και αισθάνονται σε σχέση με την οικονομική ανισότητα επηρεάζει την πρόθεσή τους να συμμετάσχουν σε μια σειρά συλλογικών δράσεων.

Συγκεκριμένα εστίασαμε στο αίσθημα της απειλής που συνοδεύει την οικονομική ανισότητα. Ζητήσαμε λοιπόν από μια ομάδα συμμετεχόντων/ουσών να σκεφτεί και να καταγράψει τους τρόπους με τους οποίους η ανισότητα είναι απειλητική για εκείνους προσωπικά, ενώ από μία δεύτερη ομάδα συμμετεχόντων/ουσών ζητήσαμε να σκεφτεί και να καταγράψει τους τρόπους με τους οποίους η ανισότητα είναι απειλητική για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της .

Θα συγκρίνουμε τις απαντήσεις των δύο ομάδων στις ερωτήσεις που αφορούν συμβατικές και ριζοσπαστικές συλλογικές δράσεις, δράσεις που στοχεύουν στη στήριξη των οικονομικά αδύναμων ομάδων, των μεταναστών και των προσφύγων καθώς επίσης και σε μια σειρά άλλων ερωτημάτων που αφορούν την ταύτιση τους με διάφορες κοινωνικές ταυτότητες.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα μας μπορείτε να συμβουλευτείτε

το παρακάτω άρθρο:

Rodríguez-Bailón R, Sánchez-Rodríguez Á, García-Sánchez E, Petkanopoulou K, Willis GB. (2020). Inequality is in the air: contextual psychosocial effects of power and social class. *Current Opinion in Psychology*, 33, 120-125. doi: 10.1016/j.copsyc.2019.07.004

Για περισσότερα στοιχεία για την οικονομική ανισότητα μπορείτε να συμβουλευτείτε τις

παρακάτω εκθέσεις:

Keeley, B. (2015). Income Inequality: The Gap between Rich and Poor, OECD Insights, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264246010-en>
OECD (2015). In It Together: Why Less Inequality Benefits All, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en>

Για οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με την έρευνα μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί

μας στα παρακάτω e-mail: aik.petkanoroulou@panteion.gr και rozask@yahoo.com

Οι απαντήσεις σας είναι ανώνυμες και εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Αν ωστόσο για κάποιο λόγο επιθυμείτε να αποσύρετε τη συμμετοχή σας από την έρευνα μπορείτε να το δηλώσετε γραπτώς εδώ: